Discriminarea rasială în județele Mureș și Satu Mare

Studiu elaborat de Liga PRO EUROPA
în cadrul proiectului „Minority Rights in Action", finanțat de Open Society Institute

PRO EUROPA

LIGA PRO EUROPA
Nr. 91311
BIBLIOTECA

Discriminarea rasială în județele Mureș și Satu Mare

LIGA PRO EUROPA
Nr.
BIBLIOTECA

Studiu elaborat de Liga PRO EUROPA
în cadrul proiectului „Minority Rights in Action", finanțat de Open Society Institute

2004

Liga PRO EUROPA

Biroul pentru Drepturile Omului
Coordonator program: Haller István
Program finanțat de Open Society Institute
2004

Conținut

1. Introducere 5
2. Clarificări terminologice 5
3. Metodologia folosită 6
4. Situația geografică a celor două județe 6
5. Rezultatele studiului 7
   5.1. Observații generale 7
   5.2. Egalitatea accesului la educație și formare profesională 8
   5.3. Discriminarea și nediscriminarea în programa școlară 12
   5.4. Egalitatea pe piața muncii 14
   5.5. Egalitatea în privința locuințelor și drepturilor de proprietate 16
   5.6. Egalitatea accesului la locuri publice 17
   5.7. Egalitate accesului la serviciile sociale 17
   5.8. Egalitatea oportunităților de natură economică 18
   5.9. Egalitatea în ceea ce privește cetățenia 18
   5.10. Egalitatea în ceea ce privește libertatea de mișcare 18
   5.11. Egalitatea tratamentului în fața tribunalelor sau a altor organe ale justiției ... 18
   5.12. Tratament egal din partea forțelor de ordine 20
   5.13. Egalitatea în privința siguranței personale 20
   5.14. Egalitatea tratamentului în închisori 20
   5.15. Egalitatea participării la alegeri 20
   5.16. Egalitatea în privința dreptului la asociere și demonstrație pașnică 22
   5.17. Egalitatea în sectorul public 22
   5.18. Egalitatea cu privire la libertatea de exprimare și accesul la informație 23
   5.19. Egalitatea cu privire la libertatea gîndirii, libertatea conștiinței și a religiei.. 24
   5.20. Egalitatea privind cultura și limba 25
6. Concluzii

Anexe

Implementarea Strategiei Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor în județul Mureș 28
Situația comunităților de romi în Tîrgu-Mureș 33
Lista documentelor internaționale în domeniu 34
Lista legislației interne în domeniu 36

Note 38

1. Introducere

În cursul anului 2000, Consiliul Europei, prin Direcția Generală pentru Drepturile Omului și Secretariatul Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, a lansat programul *Non-Discrimination Review* în cadrul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. În următorul an s-a format grupul de experți din România (Renate Weber — FSD, Eugen Crai — UNICEF, Haller István — Liga PRO EUROPA), selectați cu acordul Consiliului Europei. Acest grup a contactat o serie de experți care să identifice prioritățile pentru România. În urma consultărilor, au fost selectate trei domenii: cel al educației, al accesului la servicii publice și locuri de muncă, al sistemului judiciar.

După analizarea legislației interne și a tratatelor internaționale în domeniu, grupul de experți a decis realizarea unui studiu de caz în județul Mureș. Alegerea județului s-a bazat pe:

a) diversitatea etnică a județului, cu o compoziție echilibrată între majoritari și minoritari;

b) existența celei mai numeroase comunități de romi din România;

c) existența unor situații interetnice conflictuale la începutul anilor '90;

d) expertiza Ligii PRO EUROPA în domeniu, organizație care urmărește fenomenul discriminării în regiune de mai bine de un deceniu.

Pentru a avea o evidență a discriminărilor în toate domeniile vieții sociale, în mod comparativ pentru două județe (Mureș și Satu Mare), Liga Pro Europa și-a propus pentru anul 2004 realizarea prezentului studiu.

2. Clarificări terminologice

În conformitate cu terminologia internațională, prin discriminare rasială se înțelege „orice deosebire, excludere, restricție sau preferință întemeiată pe rasă, culoare, ascendență sau origine națională sau etnică, care are ca scop sau efect de a distruge sau compromite recunoașterea, folosința sau exercitarea în condiții de egalitate, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale în domeniul politic, economic, social și cultural sau în orice alt domeniu al vieții publice" (*Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială*[1]). Prin urmare, în studiul de față se consideră discriminare rasială și fenomenul cunoscut de opinia publică sub denumirea de discriminare etnică.

Discriminarea poate fi de trei tipuri:

a) *Discriminarea directă* apare în situația în care „o persoană este tratată mai puțin favorabil decît alta, dacă ar putea fi tratată într-o manieră similară" (*Directiva Consiliului Uniunii Europene nr. 2000/43/CE din 29 iunie 2000 privind implementarea principiului tratamentului egal acordat persoanelor indiferent de originea lor rasială sau etnică*[2]). Exemple clasice pentru discriminările directe sînt anunțurile de angajare care specifică „exclus romi" sau afișele cu conținut similar expuse la intrarea în baruri sau discoteci.

b) În cazul *discriminării indirecte*, „o prevedere, un criteriu sau practică aparent neutră dezavantajează anumite persoane [...] față de alte persoane" (*Directiva 43/2000*). Exemplul tipic al acestei forme de discriminare îl reprezintă introducerea obligativității unor uniforme scumpe în unele școli generale, care are drept urmare dirijarea copiilor proveniți dintr-un mediu sărac spre alte școli.

c) *Discriminarea structurală* înseamnă slaba reprezentare a unor categorii de persoane în diferite domenii. Spre exemplu, datele statistice relevă procente foarte scăzute de prezență a minorităților în justiție.

Dacă primele două forme de discriminări pot fi contracarate prin sancțiuni (conform *Ordonanței 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare*[3]), discriminarea structurală impune contramăsuri cu caracter sistemic: evidențierea ei — prin metode statistice — trebuie să fie urmată de elaborarea de măsuri speciale (numite și măsuri pozitive sau, în mod greșit, discriminare pozitivă). Aceste măsuri au scopul de a asigura „progresul unor grupuri rasiale sau etnice sau al unor indivizi avînd nevoie de protecția care

poate fi necesară pentru a le garanta folosința și exercitarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale în condiții de egalitate", cu condiția ca ele „să nu aibă drept efect menținerea de drepturi distincte [...] după realizarea scopurilor pentru care au fost adoptate". Între măsurile speciale se numără alocarea de locuri speciale pentru tinerii romi în învățământul liceal și universitar.

O formă specifică a discriminării este comisă prin atingerea demnității personale (prin discursul instigator la ură sau prin hărțuire) care este definit ca un „comportament manifestat în public, având caracter de propagandă naționalist-șovină, de instigare la ură rasială sau națională, ori acel comportament care are ca scop sau vizează atingerea demnității ori crearea unei atmosfere de intimidare, ostile, degradante, umilitoare sau ofensatoare, îndreptat împotriva unei persoane, unui grup de persoane sau unei comunități" (*Ordonanța 137/2000*). Declararea în public a dorinței de a evacua populația romă din zona centrală a unui oraș reprezintă o astfel de discriminare, întrucît creează pentru această comunitate o atmosferă de intimidare (dacă dorința respectivă este „motivată" și prin afirmația că romii reprezintă un focar de infecție, atmosfera devine de-a dreptul ostilă, degradantă, umilitoare).

3. Metodologia folosită

În prima fază a realizării studiului au fost organizate trei întîlniri cu specialiștii din cele trei domenii selectate, iar a patra întîlnire — beneficiind de participarea sociologilor — a fost consacrată elaborării detaliate a metodologiei. La aceste întîlniri au fost invitați reprezentanți ai autorităților, ai comunităților minoritare (s-a urmărit situația comunităților maghiare, rome, evreiești, germane) și experți.

A urmat perioada de colectare a informațiilor (ținînd cont de propunerile participanților la întîlniri), prin obținerea datelor statistice, realizarea de interviuri (cu aproximativ 50 de persoane: reprezentanți ai diferitelor autorități, cadre didactice, judecători, procurori, cetățeni obișnuiți) și de chestionare (au fost completate aproximativ 400 de chestionare de către funcționari publici, cetățeni din Tîrgu-Mureș, deținuți din Penitenciarul Tîrgu-Mureș).

Pornind de la această experiență, prezentul studiu

a) urmează metodologia anterior elaborată;

b) analizează toate domeniile vieții sociale[4].

4. Situația geografică și politică a celor două județe

Județul Mureș, situat în zona centrală a României, cu o suprafață de 6.696 km^2, are 4 municipii (Tîrgu-Mureș — reședință de județ, Sighișoara, Reghin și Tîrnăveni), 7 orașe (Sovata, Luduș, Iernut, Miercurea Nirajului, Ungheni, Sîngeorgiu de Pădure, Sărmașu), 91 de comune și 487 de sate.

Județul Satu Mare se află în partea nord-vestică a României, cu o suprafață de 4.418 km^2, și are în componență un municipiu (Satu Mare, reședința de județ), 4 orașe (Carei, Negrești Oaș, Tășnad, Ardud), 57 de comune și 176 de sate.

Ambele județe au parcurs o istorie frămîntată: după ocuparea otomană a Ungariei Centrale, teritoriul județului Mureș a aparținut Principatului Transilvaniei, iar cel al Sătmarului a reprezentat zona tampon dintre Imperiul Otoman, Imperiul Habsburgic și Transilvania. La sfîrșitul secolului al XVII-lea ambele județe au devenit parte a Imperiului Habsburgic, iar după primul război mondial, a Regatului României. Schimbările de putere (între 1940 și 1944 importante părți din ambele județe au revenit Ungariei), precum și de proporție etnică a populațiilor au creat tensiuni între comunitatea română și cea maghiară. În competiția pentru dominația politică, economică și culturală s-a folosit ca mijloc și discriminarea rasială.

În ambele județe, numărul romilor este considerabil. În Mureș se află cea mai numeroasă comunitate de romi înregistrată în România (conform recensămîntului din 2002). Alte comunități tradiționale, cum ar fi evreii (afectați de Holocaust) și germanii (afectați de o emigrarea masivă datorită situației politice și economice) sînt pe cale de dispariție.

	1930	1956	1966	1977	1992	2002
Români	185.367	243.72	278.386	297.205	317.541	308.628
	43,54%	47,78%	49,57%	49,10%	52,05%	53,22%
Maghiari	176.99	231.875	249.675	268.251	252.651	227.673
	41,57%	45,18%	44,46%	44,31%	41,41%	39,26%
Germani	33.379	20.074	20.625	18.807	4.588	2.002
	7,84%	3,91%	3,67%	3,11%	0,75%	0,35%
Romi	17.444	13.804	11.402	20.019	34.798	40.834
	4,10%	2,69%	2,03%	3,31%	5,70%	7,04%
Evrei	11.405	3.241	1.053	646	199	148
	2,68%	0,63%	0,19%	0,11%	0,03%	0,03%
Alţi	1.136	547	457	417	276	577
Total	425.721	513.261	561.598	605.345	610.053	579.862

Structura demografică a judeţului Mureş în funcţie de apartenenţa etnică (1930-2002)

	1930	1956	1966	1977	1992	2002
Români	147.135	180.930	203.780	227.630	234.541	217.100
	48,87%	53,60%	56,70%	57,80%	58,52%	58,82%
Maghiari	95.104	145.880	147.594	152.738	140.392	129.998
	31,58%	43,22%	41,07%	38,78%	35,03%	35,22%
Germani	24.893	3.588	4.427	6.395	14.351	6.380
	8,27%	1,06%	1,23%	1,62%	3,58%	1,73%
Romi	4.787	2.283	1.750	5.256	9.823	13.517
	1,59%	0,68%	0,49%	1,33%	2,45%	3,66%
Evrei	23.164	3.433	573	320	79	40
	7,69%	1,02%	0,16%	0,08%	0,02%	0,01%
Alţi	6.022	1.417	1.269	1.501	1.603	2.061
Total	301.105	337.531	359.393	393.840	400.789	369.096

Structura demografică a judeţului Satu Mare în funcţie de apartenenţa etnică (1930-2002)

Românii sînt, în general, de religie ortodoxă şi greco-catolică, maghiarii reformaţi, romano-catolici şi unitarieni, iar germanii evanghelici (în principal în judeţul Mureş) şi romano-catolici (în principal în judeţul Satu Mare). Repartiţia religioasă a comunităţilor de romi se apropie în general de cea a populaţiilor majoritare, un procent mai ridicat înregistrîndu-se în cadrul bisericilor neoprotestante (adventiste, penticostale).

În urma alegerilor parlamentare din noiembrie 2000, pentru judeţul Mureş din 9 deputaţi 4 reprezentau UDMR, 2 PDSR, 2 PRM, 1 PNL; din 4 senatori 2 UDMR, 1 PDSR, 1 PRM; pentru judeţul Satu Mare din 6 deputaţi 3 reprezentau UDMR, cîte unul PDSR, PRM şi PNL; din 2 senatori ambii erau din partea UDMR.

5. Rezultatele studiului

5.1. Observaţii generale

Persoanele intervievate şi chestionate nu înţelegeau noţiuni cum ar fi „discriminare", „discriminare rasială", „măsuri speciale", „discriminare indirectă", „integrare socială" şi neagă din principiu existenţa fenomenului discriminării, chiar dacă recunosc deficienţele existente. Tipice au fost răspunsurile de genul: „nu, la noi nu există discriminare rasială; da, la noi foarte puţini dintre angajaţi sînt minoritari" sau „nu, la noi nu există discriminare; da, la noi nu se respectă legislaţia privind minorităţile naţionale". Chiar şi o bună parte a persoanelor aparţinînd comunităţilor minoritare au considerat că termenul de discriminare rasială a fi prea „dur"; spre exemplu, mai mulţi romi au afirmat: „nu, nu sînt discriminat, dar dacă mă duc la bar, nu sînt servit; dacă mă duc la autorităţi, refuză să-mi soluţioneze problemele".

Nici noţiunea de apartenenţă etnică nu este cunoscută, foarte mulţi români chestionaţi fiind revoltaţi, refuzînd răspunsul sau afirmînd: „eu sînt majoritar, nu etnic". Stereotipurile negative cu privire la romi sînt atît de înrădăcinate, încît ele au fost reafirmate chiar dacă persoanele în cauză, reprezentanţi ai unor instituţii publice, cunoşteau scopul interviurilor (de exemplu: „ţiganii, oriunde ar locui, degradează din punct de vedere social zona respectivă").

La fel, există deficienţe serioase în cunoaşterea legilor. Procentul răspunsurilor corecte la întrebări (pentru funcţionarii publici, întrebările s-au referit exclusiv la legile care îi privesc direct, cum ar fi Legea funcţionarilor publici sau Legea autorităţilor publice locale; în chestionare erau date două variante, cea incorectă fiind mai defavorabilă minorităţilor) variază între 30-40% în cadrul funcţionarilor de etnie română şi între 60-75% în cadrul funcţionarilor de etnie maghiară. În cazul acestor chestionare, în care erau doar două variante de răspuns, procentul de 50% ar fi putut fi atins prin răspunsuri date la întîmplare.[5]

Parţial din necunoaştere, parţial din inerţie sau chiar reavoinţă, noile legi care prevăd utilizarea limbii materne, introducerea unor măsuri speciale, combaterea discriminării nu sînt respectate. Fără a oferi o listă exhaustivă, iată cîteva exemple de prevederi a căror nerespectare este o practică curentă şi nu o excepţie. Legea nr. 178/1997 stipulează utilizarea de translatori autorizaţi în procedura penală pentru persoanele care nu vorbesc bine limba română, totuşi în acest scop sînt folosiţi grefieri sau cetăţeni care se află în mod incidental în sala de judecată. Ordonanţa de urgenţă nr. 31/2002 interzice organizaţiile şi simbolurile cu caracter fascist, rasist sau xenofob şi promovarea cultului persoanelor vinovate de săvârşirea unor infracţiuni contra păcii şi omenirii, totuşi autorităţile refuză să ia atitudine împotriva lor, spre exemplu, Ministerul Culturii analizează de mai bine de un an conţinutul unor cărţi antisemite, în loc să dea o soluţie tranşantă şi rapidă asupra difuzării lor. Legea 416/2001 prevede garantarea unui venit minim, dar Guvernul alocă sume de cinci ori mai mici decît cele prevăzute de lege.

5.2. Egalitatea accesului la educaţie şi formare profesională

Datele recensămîntului din 1992 au dezvăluit serioase probleme în educaţia unor comunităţi etnice. Educaţia romilor se opreşte în general la nivelul şcolii primare, iar în cadrul comunităţii maghiare proporţia celor cu educaţie de nivel universitar este mai redus decît media pe ţară. În cadrul comunităţii de evrei şi de germani nu există deficienţe.

Nivelul de educaţie	Români	Maghiari	Romi	Germani	Evrei
Total	89,49	7,39	1,41	0,56	0,05
Nedeclarat	84,92	5,76	5,57	0,91	0,10
Fără şcoală	86,54	2,95	8,37	0,14	0,01
Şcoala primară	89,90	6,21	2,25	0,41	0,02
Gimnazii, şcoli generale şi prima treaptă de liceu	87,61	9,14	1,31	0,70	0,02
Şcoli profesionale, complementare sau de ucenici	90,57	7,69	0,39	0,54	0,02
Licee	90,96	7,44	0,15	0,59	0,08
Şcoli postliceale de specialitate şi tehnice de maiştri	92,30	6,28	0,06	0,62	0,05
Instituţii de învăţământ superior	92,90	5,13	0,03	0,74	0,31
Neştiutori de carte	85,63	2,44	9,66	0,12	0,01

Nivelul de educaţie a populaţiei din România cu vîrsta de peste 12 ani pentru cele cinci comunităţi studiate, 1992

Dintre neştiutorii de carte, 10% sînt romi.

Datele statistice privind judeţul Mureş din anul şcolar 2003-2004 arată o pondere în scădere spre nivelele superioare ale celor care învaţă în limba maghiară. Educaţia în limba germană este relativ bine dezvoltată, dar majoritatea elevilor nu provin din comunitatea germană. Educaţie în limba romani nu există, chiar şi predarea limbii romani reprezintă o problemă.

	În limba română	În limba maghiară	În limba germană
% în populația județului	53,2	39,3	0,4
% în grădiniță	61,8	36,9	1,3
% în învățământul primar	65,9	34,1	1,0
% în învățământul gimnazial	66,3	32,7	1,0
% în învățământul liceal	72,3	26,1	1,6
% în învățământul profesional	78,3	21,7	0,0
% în învățământul postliceal	92,1	7,9	0,0

Educația în limbile minoritare pe nivele și tipuri de educație în județul Mureș

În județul Satu Mare fenomenele sînt similare; totodată, datele arată că din rîndul comunității maghiare mulți părinți optează pentru învățămîntul în limba română, înregistrîndu-se chiar un fenomen interesant: o parte a părinților care optează pentru educație în limba maternă în școala primară își trimit copiii la grădiniță în limba română, pentru a le facilita învățarea limbii la o vîrstă preșcolară. Educația în limba germană este mai bine dezvoltată doar la nivel de grădiniță și liceu.

	În limba română	În limba maghiară	În limba germană
% în populația județului	58,8	35,2	1,7
% în grădiniță	71,6	25,6	2,8
% în învățământul primar	69,0	29,5	1,5
% în învățământul gimnazial	72,0	26,9	1,1
% în învățământul liceal	76,6	20,7	2,7
% în învățământul profesional	83,7	16,3	0,0
% în învățământul postliceal	72,3	27,7	0,0

Educația în limbile minoritare pe nivele și tipuri de educație în județul Satu Mare

Numărul celor care învață în limba română și aleg opțional învățarea limbii maghiare este infim — la nivelul județului Satu Mare există 37 de astfel de elevi.

În județul Mureș limba romani este predată pentru 24 de copii în grădiniță, 798 de copii în școlile primare, 405 în gimnazii și 18 în licee, iar în județul Satu Mare pentru 135 de copii în școlile primare, 230 în gimnazii, 12 în licee.

Din cele 505 clase primare cu efectiv incomplet din județul Mureș, 218 sînt cu predare în limba maghiară, 4 în limba germană, iar din 277 de clase V-VIII, 92 cu predare în limba maghiară și 2 în limba germană. Aceste date arată că procentul claselor cu efectivul incomplet din județul Mureș în care învățămîntul se desfășoară într-o limbă minoritară este aproximativ la nivelul procentului claselor cu efectiv complet. În județul Satu Mare numărul claselor cu predare în limbile minorităților cu efectivul incomplet este semnificativ mai mic decît procentul claselor cu efectiv complet în limbile minorităților: din cele 194 de clase primare cu efectiv redus 53 sînt în limba maghiară și 3 în limba germană, din cele 48 de clase gimnaziale 19 în limba maghiară și 1 în limba germană. Din cele 10 clase liceale, profesionale, postliceale cu efectiv redus nici una nu este în limba minorităților.

În județul Mureș, în anul școlar 1997-1998 (datele privind anul școlar 2002-2003 și anul școlar 2003-2004 au fost considerate de inspectorat drept confidențiale!) au existat 15 unități de învățămînt liceal în care educația s-a desfășurat exclusiv în limba română, 23 de unități au fost bilingve (din care una româno-germană, celelalte româno-maghiare). Din cele 5630 de locuri, 4585 au fost pentru educația în limba română (81,6%), 1005 în limba maghiară (17,9%), 40 în germană (0,7%). Din cele 70 de profile, 20 (28,6%) erau accesibile în limba română și maghiară (două dintre ele și în limba germană), 46 exclusiv în limba română (65,7%), 4 numai în maghiară (5,7%). În Tîrgu-Mureș, unde ponderea populației maghiare a fost aproximativ 50%, 89 de clase de liceu au fost în limba română (70,6%), 27 în limba maghiară (29,4%). În anul școlar 2003-2004 există două licee cu predare în limba maghiară.

În județul Satu Mare, din cele 50 de licee, școli profesionale și instituții de învățămînt postliceal, 26 (52%) sînt exclusiv în limba română, 11 (22%) în limba maghiară, 1 (2%) în

limba germană, 12 (24%) fiind bilingve (cu clase de predare în limba română şi maghiară). Din cele 76 de profile, 2 (2,6%) sînt accesibile în trei limbi (matematică-informatică şi filologie), 23 (30,3%) în română şi maghiară, 49 (64,5%) doar în română, 2 (2,6%) doar în maghiară (religie romano-catolică şi religie reformată).

În cadrul învăţămîntului în limbile minorităţilor lucrează un număr mai mare de persoane necalificate. În judeţul Mureş, din cele 86 de educatoare necalificate, 62 predau la secţiile maghiare (72,1%), 3 la secţia germană; din cele 71 de învăţătoare necalificate, 59 (83,1%) sunt la secţiile maghiare, 5 la secţiile germane. Din cele 32 de persoane care predau limba romani, numai 13 sînt calificate (40,6%). În învăţămîntul gimnazial în limbile minorităţilor, datorită lipsei cadrelor didactice din aceste comunităţi, unele materii sînt predate în limba română. Spre exemplu, la Tîrnăveni (un oraş cu aproximativ 30.000 de locuitori din judeţul Mureş) există profesori maghiari doar la limba maternă, matematică, fizică şi geografie, la celelalte materii nu. Totodată, elevii de la secţiile maghiare şi germane au mai multe ore pe săptămînă (cu 15-20%), avînd şi mai multe teze, examene decît cei de la secţiile române.

	% elevi maghiari	% cadre didactice care predau în limba maghiară din totalul cadrelor didactice				
		total	titulari	detaşaţi	suplinitori	
					calificaţi	necalificaţi
Nivel preşcolar	36,9	35,2	31,8	57,9	35,6	72,1
Nivel primar	34,1	38,4	38,0	47,1	18,4	83,1
Cl. V-VIII	32,7	29,2	30,8	38,7	6,5	47,0
Cl. IX-XII	26,1	21,0	21,0	47,3	11,3	72,2
Profesional	21,7	20,0	17,9	0	18,2	66,7

Structura cadrelor didactice care predau în limba maghiară în judeţul Mureş, anul şcolar 2003-2004

	% elevi maghiari	% cadre didactice care predau în limba maghiară din totalul cadrelor didactice				
		total	titulari	detaşaţi	suplinitori	
					calificaţi	necalificaţi
Nivel preşcolar	26,6	21,4	21,7	9,1	27,0	19,5
Nivel primar	29,5	29,0	29,2	7,7	39,	20,9
Cl. V-VIII	26,9	29,3	28,3	24,5	31,9	30,4
Cl. IX-XII	20,7	20,2	20,3	10,5	21,	22,2
Profesional	16,3	11,1	7,2	0	20,0	15,0

Structura cadrelor didactice care predau în limba maghiară în judeţul Satu Mare, anul şcolar 2003-2004

În judeţul Satu Mare, în cazul învăţămîntului în limba maghiară, numărul persoanelor necalificate este mai scăzut, dar în ce priveşte educaţia în limba germană de nivel preşcolar şi primar, procentul cadrelor didactice necalificate este semnificativ mai mare decît pentru întregul personal didactic (17,4% şi 13,7 faţă de 10,1% şi 7,9%). Din cele trei persoane care predau limba romani, doar una este calificată.

În aceste condiţii, rezultatele obţinute de elevii care învaţă în limba maghiară sau germană sînt uşor mai slabe decît rezultatele elevilor de la secţiile române. În judeţul Mureş, la examenul de capacitate[6] media elevilor din clasele cu predare în limba maghiară a fost 7,39, iar cea a celor în germană 7,31, faţă de media generală de 7,44; la bacalaureat media elevilor din clasele cu predare în limba maghiară a fost de 7,82 faţă de media generală de 7,88 (însă cea a claselor cu predare în limba germană a fost mai mare — 7,92). În judeţul Satu Mare

fenomenele sînt similare: la examenul de capacitate media generală a fost 7,55, media claselor cu predare în limba maghiară 7,46, media claselor cu predare în limba germană 7,85; la bacalaureat media generală a fost de 7,74, față de 7,60 (media claselor cu predare în limba maghiară) respectiv 7,61 (media claselor cu predare în limba germană).

Deşi 36,8% din şcolile județului Mureş sînt bilingve[7], conform interviurilor realizate nu există un multiculturalism real în şcoli. Dacă sînt mai rare cazurile în care serbările se desfăşoară exclusiv în limba română în aceste şcoli, la fel de rare sînt şi situațiile în care apar pe coridoare inscripții bilingve sau imagini ale personalităților aparținînd culturii minorităților. De obicei, cultura minoritară nu poate depăşi limitele claselor în care se desfăşoară educația în aceste limbi; ba mai mult, există şcoli unde cabinetele de religie în care învață şi copii greco-catolici, romano-catolici şi reformați sînt amenajate exclusiv cu simboluri ortodoxe. Din cele 38 de licee din județul Mureş, 14 poartă numele unor personalități românești, cîte unul numele unor personalități maghiare, respectiv germane (Bolyai Farkas şi Joseph Haltrich). La nivelul şcolilor generale care poartă numele unor personalități, 85% dintre acestea sînt românești, iar 15% poartă numele unor personalități maghiare.

În județul Satu Mare 27,9% din şcoli sînt multilingve. Din cele monolingve, 79,9% sînt în limba română, 19,5% în limba maghiară, 0,6% în germană; din cele multilingve 87,1% în română şi maghiară, 2,9% în maghiară şi germană, 2,2% în română şi germană, 7,9% sînt trilingve. Din cele 50 de instituții de învățămînt liceal, profesional şi postliceal, 8 poartă numele unor personalități românești, două numele unor personalități maghiare, cîte una are nume german, respectiv latin.

Doar 18,5% dintre directorii liceelor din județul Mureş sînt maghiari, la celelalte licee în care se desfăşoară educație şi în limba maghiară directorii adjuncți sînt maghiari. La şcolile generale din municipiul Tîrgu-Mureş situația este şi mai defavorabilă, aici doar 5% din directori sînt maghiari, directori adjuncți maghiari existînd la 85% din şcoli (din anul şcolar 2004-2005 nu mai există nici un director maghiar în şcolile generale din Tîrgu-Mureş, ultimul, de la Şcoala generală nr. 7, fiind schimbat de Inspectoratul Şcolar al Județului Mureş prin „reorganizare". Ulterior, Ştefan Someşan, inspectorul şcolar general, a declarat că nu se pune problema discriminării întrucît „un mare mahăr de la UDMR" a fost numit director adjunct[8]). Aceste situații, ca şi modul de numerotare a claselor (primele litere din alfabet pentru clasele cu predare în limba română), creează în copiii minoritari sentimentul cetățeanului de rang inferior. În acelaşi timp, conform unui sondaj de opinie realizat în Tîrgu-Mureş, doar 8% din populația românească se opune multiculturalismului în şcolile bilingve.

Copiii romi se află într-o situație specială, mai multe fenomene concurînd la neînscrierea copiilor în şcoli sau la abandonul şcolar: sărăcia, slaba educație a părinților (sistemul educațional din România se bazează încă pe însuşirea materiei în afara şcolii, cu sprijinul consistent al familiei), traumele datorate discriminării, nu în ultimul rînd datorită unor tradiții şi mentalități existente în comunitățile de romi (mariajul copiilor, desconsiderarea educației). Există şi fenomenul abandonului neînregistrat: mulți copii romi înscrişi la şcoală nu frecventează cursurile; totuşi ei nu sînt trecuți ca absenți, din „bunăvoință".

Interviurile au relevat diferite atitudini discriminatorii la adresa romilor: refuzul de a înscrie copii romi în unele şcoli, înscrierea lor în clase separate (nu pentru a oferi educație în limba romani, ci pentru „a proteja" copiii neromi[9]). Această atitudine primeşte un sprijin substanțial şi din partea părinților majoritari: peste 20% din cei chestionați au recunoscut că doresc să evite clasele cu romi. Cele mai dese discriminări se manifestă prin pasivitatea cadrelor didactice, care nu acordă nici o atenție copiilor romi din clasă (acordîndu-le notă de trecere doar ca să „scape" de ei cît mai repede sau lăsîndu-i repetenți pentru a forța părinții să-şi trimită copiii la Şcoala specială). Procentul mare (peste 90%) de copii romi la Şcoala Specială nr. 1 din Tîrgu-Mureş — rezervat, oficial, pentru copii cu dizabilități mentale — este efectul acestei discriminări, la care contribuie, poate, şi părinții, întrucît în această şcoală se oferă şi o masă caldă, iar copiii pot termina cu uşurință cele opt clase. În cazul comunității

de romi care se află în apropierea Şcolii Speciale nr. 1, peste 60% din copii învaţă la această şcoală, în cazul unei alte comunităţi, aflate mai la distanţă, procentul este de 15%.

O formă de discriminare indirectă se aplică de unele şcoli care impun obligativitatea uniformelor şcolare costisitoare, prin urmare părinţii mai săraci — mulţi dintre ei romi — evită aceste şcoli. În mod similar, părinţii din unele clase decid organizarea unor ore suplimentare cu plată, ceea ce are ca efect scoaterea copiilor mai săraci din respectivele clase.

Conform celor relatate de cadrele didactice rome, viitorul copiilor romi depinde în foarte mare măsură de modul în care se raportează la ei învăţătoarele. Succesul şcolar, acolo unde există, se datorează unor cadre didactice foarte inimoase, care s-au implicat în mod deosebit în sprijinirea acestor tineri.

Ministerul Educaţiei şi Cercetării şi-a manifestat dorinţa de a stopa fenomenul segregării. În comunicatul de presă din 23 aprilie 2004, se arată următoarele: „Ministerul Educaţiei şi Cercetării interzice formarea grupelor în învăţământul preşcolar, precum şi a claselor I-a şi a V-a, cuprinzînd exclusiv sau preponderent elevi romi. Acest tip de organizare a grupelor/ claselor, indiferent de motivele invocate, constituie o formă de segregare. În acest sens, Inspectoratele Şcolare Judeţene vor transmite Ministerului Educaţiei şi Cercetării, pînă la data de 28 mai 2004, o informare privind dimensiunea segregării la nivelul fiecărui judeţ, precum şi planul de măsuri iniţiat în vederea eradicării acestui fenomen.

Totodată, inspectoratele şcolare vor lua măsurile care se impun pentru promovarea principiilor şcolii inclusive, o şcoală interculturală, deschisă tuturor, cu un *curriculum* care reprezintă diversitatea culturală a populaţiei, în care fiecare copil beneficiază de acces egal la o educaţie de calitate.

Segregarea este o formă gravă de discriminare. În cadrul sistemului educaţional, cu excepţia şcolilor/claselor cu predarea tuturor disciplinelor în limba romani, segregarea constă în separarea fizică, intenţionată sau neintenţionată, a copiilor romi de restul copiilor în şcoli, clase, clădiri şi alte facilităţi, astfel încît numărul copiilor romi faţă de cei neromi este disproporţionat de mare în raport cu procentul pe care copiii romi de vîrstă şcolară îl reprezintă din totalul populaţiei de vârstă şcolară în respectiva unitate administrativ teritorială. MEC va monitoriza aplicarea planului de măsuri şi supune atenţiei inspectoratelor şcolare Ordonanţa nr. 137 din 31 august 2000, aprobată prin Legea nr. 48/2002, care prevede sancţionarea tuturor formelor de discriminare, inclusiv în domeniul educaţiei."

Ca măsură specială pentru a sprijini educaţia copiilor romi din judeţul Mureş, din cele 38 de licee, în 21 au fost admişi 77[10] de elevi romi pe locuri speciale (34 la Tîrgu-Mureş, 14 la Tîrnăveni, 13 la Reghin, 4 la Dumbrăvioara, 4 la Gurghiu, 3 la Sighişoara, 3 la Sărmaşu, 2 la Deda). În judeţul Satu Mare există 10 elevi romi în cinci licee din reşedinţa de judeţ.

Locurile speciale oferite însă nu pot fi utilizate în totalitate şi datorită lipsei unui sistem de burse pentru tinerii romi. Spre exemplu, la Şcoala Normală „Mihai Eminescu" (Liceul Pedagogic) din Tîrgu-Mureş, unde s-a format o clasă de romi cu 22 elevi, datorită condiţiilor sociale ale familiilor lor, 6 elevi au abandonat şcoala după prima lună, încă doi după primul an de şcoală, rămînînd în prezent 14 elevi, din care unul singur îşi poate plăti taxele (cazare, masă, transport). Pentru o parte din ei (7) societatea civilă a oferit burse, ceilalţi aflîndu-se în pragul abandonării liceului.

Se observă o tendinţă pozitivă în privinţa locurilor speciale la universităţi. În prezent, 15 romi învaţă la Universitatea „Petru Maior" din Tîrgu-Mureş, acum un an erau doar 2.

5.3. Discriminarea şi nediscriminarea în programa şcolară

Programele şcolare, conform cărora se elaborează manualele, nu prevăd prezentarea grupurilor minoritare. Problema nediscriminării este, de asemenea, evitată.

Doar în clasele cu predare într-o limbă minoritară se predă istoria şi tradiţia minorităţii respective (în clasele VI-VII, cu o oră pe săptămînă).

La materia „Cultură civică", care se predă în clasele V-VIII, programa şcolară nu prevede nimic privind minorităţile, drepturile minorităţilor, probleme privind discriminarea. Programa din clasa a VI-a aminteşte non-discriminarea ca un principiu al Convenţiei ONU cu privire la drepturile copilului, iar cea de clasa a VIII-a se referă la egalitatea de şanse, dar aminteşte doar „problema sărăciei şi a bogăţiei", nu şi problema egalităţii de şanse între persoane aparţinînd diferitelor comunităţi etnice.

La materia „Istorie" nu se predă istoria României, ci „istoria românilor", excluzîndu-se astfel istoria minorităţilor naţionale. Astfel, în loc să se prezinte şi elemente ale istoriei acestor comunităţi, materia „Istoria românilor" este bazată pe stereotipuri negative faţă de tot ceea ce nu aparţine de cultura română.

Atît manualele şcolare, cît şi materialele didactice sau caietele speciale pentru elevi utilizate în şcoli întăresc stereotipurile negative faţă de minorităţi. În comparaţie cu românii, care sînt „dintotdeauna"[11], minorităţile descind din popoare migratoare barbare cu o cultură inferioară, respingătoare: „populaţiile migratoare au găsit în provincia Dacia Romană o populaţie cu o civilizaţie superioară"; „nenumărate seminţii barbare din răsăritul depărtat trecură pe-aici valuri-valuri, ca peste o stîncă de piatră. Ostrogoţi, sarmaţi, roxolani, vizigoţi, avari, huni şi alte felurite neamuri asiatice lăsară în urmă jale şi moarte"; „barbarii veniţi din pustietăţi";[12] „Hunii au fost migratori care au atras atenţia prin sălbăticia vieţii lor [...] Cicatrici adînci le brăzdau obrazul, aveau corpurile deformate de atîta stat pe cai şi hrana lor era sărăcăcioasă. Ei nu simţeau nevoia de mîncăruri gătite la foc, se hrăneau cu rădăcini de ierburi sălbatice şi cu carne pe jumătate crudă pe care o puneau pe spatele cailor. [...] Hainele, din pînză de in şi din blană de şobolan sălbatici, erau purtate fără a fi schimbate pînă se rupeau în petice, datorită folosirii zilnice. [...] Umblau de colo-colo fără să are vreodată pămîntul, fără locuri stabile, fără lege, fără cămine, locuind în căruţe. [...] Lăcomia de aur era, în schimb, nemăsurată. Acestei lăcomii şi nevoii de hrană pentru ei şi cai, i-au căzut pradă multe aşezări daco-romane, hunii lăsînd în urma lor durere şi moarte"[13]. În cadrul istoriei universale, la sedentarizarea popoarelor migratoare (la care se face referire în general prin termenul de „barbari"[14]) este prezentată lumea slavă. Maghiarii apar doar ca cei care au pus stăpînire pe Transilvania. Manualele de Istoria României din clasa a VIII-a menţionează formarea statului maghiar, colonizarea secuilor şi saşilor. Răscoalele ţărăneşti, chiar dacă au implicat în principal ţăranii maghiari, sînt prezentate ca revolte ale românilor împotriva nobilimii maghiare (răscoala de tip husit de la Bobîlna condusă de Budai Nagy Antal şi cea a cruciaţilor conduşi de Dózsa György[15]). Adunarea stărilor privilegiate din Transilvania este tratată în sens etnic, mentalitate total străină epocii: „Constituită în 1437, în timpul răscoalei de la Bobîlna, alianţa numită Unio Trio Nationum (uniunea celor trei naţiuni) era formată din maghiari, saşi şi secui şi avea ca scop sprijinirea reciprocă în faţa celor care le-ar fi putut afecta interesele politice sau economice (de fapt, împotriva românilor, majoritari în Transilvania). Practic, prin această alianţă, membrii celor trei etnii (desigur, fruntaşii acestora) îşi asigurau monopolul politic în Transilvania prin înlăturarea românilor"[16]. În general, istoria Transilvaniei din epoca medievală este fals etnicizată, neaşezîndu-se anumite fenomene în contextul lor istoric real (de pildă, condiţionarea calităţii de nobil de apartenenţa la religia catolică este prezentată ca o invenţie a regelui maghiar cu scopul de a exclude românii ortodocşi din viaţa politică a Transilvaniei).

În epoca modernă, multe din materialele didactice nu menţionează nimic despre Holocaust[17], mai mult, Ion Antonescu este prezentat ca un personaj pozitiv în istoria României, un continuator al idealurilor nobile: „«Treceţi Prutul!» Puţine cuvinte, multe înţelesuri! Ele cuprind toate năzuinţele de libertate şi victorie asupra duşmanului, toate speranţele unui popor de a-şi vedea reîntregit pămîntul strămoşesc, toată ura împotriva cotropitorului, toată încrederea unui conducător în capacitatea de luptă a armatei sale"[18]. Altele menţionează însă şi efectele negative ale regimului antonesciano-legionar: „perioada guvernării legionare s-a

caracterizat prin: măsuri antisemite (antievreieşti); limitarea şi încălcarea drepturilor cetăţeneşti; utilizarea terorii şi a asasinatului politic"[19].

Programa şcolară, manualele de istorie, materialele didactice nu conţin nici o informaţie cu privire la romi.

Introducerea unor cursuri opţionale, cum este „Istoria evreilor: Holocaustul", nu schimbă în mod fundamental situaţia, ele nefăcînd parte din trunchiul comun obligatoriu.

5.4. Egalitatea pe piaţa muncii

Statisticile oficiale cu privire la şomaj nu sînt relevante, întrucît multe persoane care şi-au pierdut locurile de muncă sau care nu au reuşit să se încadreze în cîmpul muncii nu sînt incluse în categoria „oficială" a şomerilor. Comparînd statisticile pe categorii de vîrstă şi populaţia considerată a fi activă, se observă că la toate minorităţile, în special la romi, procentul populaţiei active este mai mic faţă de procentul minorităţilor în grupurile de vîrstă care ar putea fi active.

	Total	Români	Maghiari	Romi	Germani	Evrei
Populaţia între 15-64 de ani	15.117.874	13.559.130	1.092.258	223.638	78.739	3.814
		86,69%	7,22%	1,48%	0,52%	0,03%
Populaţia între 25-64 ani	11.158.870	10.006.296	825.759	138.014	63.2	3.371
		89,67%	7,40%	1,24%	0,57%	0,03%
Populaţia activă	10.465.544	9.500.784	698.798	115.927	44.477	2.089
		90,78%	6,68%	1,11%	0,42%	0,02%

Numărul şi procentul persoanelor din România pe categorii de vîrstă şi populaţia activă pentru comunităţile studiate, 1992

Chestionarele aplicate în comunităţile de romi şi interviurile realizate cu lideri romi în Tîrgu-Mureş arată că peste 90% din populaţia adultă romă din municipiu nu are loc de muncă. Cei care lucrează sînt angajaţi în principal în domenii unde salariul este mic şi persoanele de altă naţionalitate ar refuza condiţiile respective de lucru (spre exemplu, în salubritate). O parte a romilor şi-a pierdut locul de muncă după anul 1990, o altă parte la începutul anilor 2000 (cînd s-au desfiinţat locurile de muncă tradiţionale de la fabrica de conserve şi de la fabrica de cărămidă din oraş, respectiv cînd municipalitatea a încheiat un contract pentru salubrizarea oraşului cu Penitenciarul Tîrgu-Mureş). Spre exemplu, în comunitatea din Valea Rece, procentul celor care şi-au pierdut locurile de muncă în ultimii 15 ani, după care nu a mai reuşit să se angajeze, este de 65%.

Pentru ameliorarea situaţiei, la data de 9 mai 2003 s-a organizat prima bursă a locurilor de muncă pentru romi. În judeţul Mureş au fost oferite 227 de locuri, din care aproximativ două sute de locuri au fost oferite de autorităţi, instituţii publice (la îndemnul guvernului care dorea să demonstreze utilitatea acţiunii). Firmele private nu au arătat un interes real pentru a oferi locuri de muncă romilor[20]. Din cei aproximativ 400 de romi care s-au prezentat, 153 au fost angajaţi pe o perioadă de probă (86 în Sighişoara, 31 în Tîrgu-Mureş, 6 în Reghin şi 30 în Eremitu).

A doua bursă a locurilor de muncă pentru romi, organizată la 23 aprilie 2004 în 5 localităţi din judeţul Mureş, a oferit peste 200 de locuri de muncă, cu participarea a 15 firme private. Din cele 300 de persoane interesate, 40 au fost angajate, cu contract de muncă, imediat, alte 90 de persoane au fost angajate pentru o perioadă de probă.

În judeţul Satu Mare, cu ocazia bursei locurilor de muncă pentru romi din 2004, au fost oferite 109 de locuri de muncă, cu participarea a 11 firme private şi a 3 oameni de afaceri. Din cele aproximativ 200 de persoane interesate, 62 au fost angajate cu contract de muncă (în scopul protejării salariaţilor nu s-a admis angajarea pentru o perioadă de probă).

Mentalitatea funcţionarilor care răspund de programele de reducerea şomajului este una defavorabilă comunităţii de romi. La întrebarea „Care este motivul pentru care comunităţile de romi au nevoie de măsuri speciale?", 31% din angajaţii Direcţiei Generale de Muncă şi Solidaritate Socială Mureş au afirmat că nu este nevoie de măsuri speciale, 61% au considerat că din vina comunităţii de romi (datorită automarginalizării sau a tradiţiilor romilor), doar 8% au explicat necesitatea măsurilor speciale referindu-se la situaţia lor defavorizată care se menţine de mai multe secole.

Agenţiile Judeţene pentru Ocuparea Forţei de Muncă organizează cursuri de calificări şi recalificări, aceste cursuri sînt gratuite pentru persoanele cu o situaţie socială defavorabilă. În judeţul Satu Mare, în cursul anului 2004, 12 romi au participat la astfel de cursuri. AJOFM Satu Mare şi Inspectoratul Şcolar al Judeţului Satu Mare au elaborat un proiect comun pentru anul 2005 cu scopul de a oferi cursuri de calificare pentru 65 de persoane din rîndul comunităţii de romi (zidari şi împletitori de nuiele). Datorită unui deficit de comunicare a instituţiilor cu comunităţile de romi, persoanele intervievate din Livada şi Cidreag (comuna Halmeu) nu ştiau de existenţa facilităţilor privind cursurile de calificare.[21]

Nu este lipsit de semnificaţie faptul că procentul persoanelor aparţinînd minorităţilor naţionale este semnificativ mai mic în ramuri „strategice" cum ar fi producţia şi distribuirea energiei electrice, gazelor şi apei, transporturi şi telecomunicaţii, cercetare-dezvoltare, informatică, activităţi şi servicii economice, administraţia publică şi asigurări sociale. Procentul romilor este mai scăzut în ramuri unde aspectul exterior sau stereotipurile prevalează: activitatea hotelieră şi de alimentaţie publică, finanţe, bănci, asigurări[22], sănătate şi asistenţă socială.

Ramură economică	Români (%)	Maghiari (%)	Romi (%)	Germani (%)
Total populaţie activă	90,78	6,68	1,11	0,42
Agricultură	92,57	4,55	1,37	0,26
Silvicultură, exploatarea forestieră şi piscicultură	87,24	8,08	0,58	0,33
Industria extractivă	90,41	7,26	0,82	0,30
Industria prelucrătoare	89,64	8,24	0,90	0,50
Producţia şi distribuirea energiei electrice, gazelor şi apei	92,11	6,15	0,50	0,44
Construcţii	90,70	6,43	1,26	0,40
Comerţ	90,09	7,58	0,85	0,46
Activitatea hotelieră şi de alimentaţie publică	91,35	6,82	0,45	0,38
Transporturi şi telecomunicaţii	92,58	5,32	0,67	0,31
Finanţe, bănci, asigurări	92,44	6,86	0,07	0,49
Tranzacţii imobiliare şi închirieri de bunuri	92,01	5,01	1,10	0,62
Cercetare-dezvoltare, informatică, activităţi şi servicii economice	94,14	4,26	0,13	0,68
Administraţia publică şi asigurări sociale	94,85	3,73	0,43	0,24
Învăţămînt	91,21	6,97	0,13	0,88
Sănătate şi asistenţă socială	90,92	7,50	0,16	0,54
Cultură, sport, turism, activităţi asociative şi alte servicii pentru populaţie	86,02	8,71	0,31	0,81
Alte activităţi şi ramură neidentificată	85,49	8,84	3,43	0,71
Persoane în căutarea primului loc de muncă	86,59	7,26	4,36	0,40
Grupă de ocupaţie				
Corpul legislativ şi al executivului, înalţi funcţionari ai administraţiei publice, conducători şi funcţionari superiori din unităţi economico-sociale şi obşteşti	92,40	5,56	0,32	0,56
Specialişti cu ocupaţii intelectuale şi ştiinţifice	93,31	5,03	0,02	0,72
Tehnicieni şi asimilaţi	92,28	6,33	0,02	0,52
Funcţionari administrativi	91,90	6,55	0,24	0,52
Lucrători operativi în servicii, comerţ şi asimilaţi	90,66	7,59	0,39	0,42
Agricultori şi lucrători calificaţi în agricultură	93,13	4,03	1,35	0,20
Muncitori şi meseriaşi	89,04	8,72	0,87	0,49
Operatori pe ansambluri de maşini, instalaţii, utilaje şi lucrători asimilaţi	91,50	6,48	0,64	0,39
Lucrători necalificaţi	96,30	7,66	4,36	0,43
Forţele armate	92,99	5,15	0,76	0,18
Ocupaţii nedeclarate	85,46	5,90	5,28	0,48
Persoane în căutarea primului loc de muncă	86,59	7,27	4,36	0,40

Populaţia activă din România pe ramuri şi grupe de ocupaţie pentru patru comunităţi studiate, 1992[23]

La grupe de ocupații se observă în mod similar un dezechilibru, minoritățile fiind în situație defavorabilă în ce privește ocupațiile mai bine salarizate, „de vîrf", care necesită o calificare mai ridicată.

5.5. Egalitatea în privința locuințelor și drepturilor de proprietate

Statisticile naționale arată că populația romilor locuiește preponderent în spații mici, sub 8 mp/persoană. Pentru comunitatea română și maghiară repartizarea suprafețelor de locuit ce revine unei persoane cunoaște două vîrfuri, unul apropiat de 8 mp/persoană, celălalt de peste 18 mp. La comunitatea germană și evreiască tendința este una crescătoare.[24]

Suprafața camerelor de locuit ce revine unei persoane	Români	Maghiari	Romi	Germani	Evrei
sub 4 mp	10,47	8,87	53,53	3,34	0,00
4-5,9 mp	11,09	9,74	19,76	5,30	1,85
6-7,9 mp	11,39	9,38	7,67	6,68	1,85
8-9,9 mp	11,31	10,62	5,26	8,06	3,70
10-11,9 mp	11,20	12,08	3,56	10,61	7,41
12-13,9 mp	11,37	10,11	3,02	11,39	11,11
14-15,9 mp	11,26	11,34	1,99	14,34	25,93
16-17,9 mp	10,83	15,55	3,26	16,70	14,82
18 mp și peste	11,08	12,35	1,93	23,58	33,33

Repartiția procentuală la nivel național în cadrul celor patru comunități etnice în funcție de suprafața camerelor de locuit ce revine unei persoane, 1992

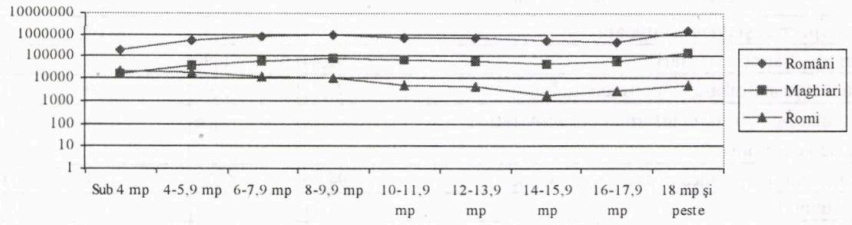

Repartizarea la nivel național a suprafețelor camerelor de locuit ce revine unei persoane în funcție de apartenența etnică, 1992 (scală logaritmică)

Situația locuințelor, în special în comunitățile de romi, este foarte critică în județul Mureș. Există fundații externe care se implică în construirea caselor, dar de multe ori comunitățile majoritare se opun realizării unor astfel de proiecte (într-un caz a fost nevoie să se apeleze la poliție pentru a ține situația sub control). După datele Prefecturii județului Mureș, 2013 case ar trebui construite în comunitățile de romi, alte 3062 ar trebui recondiționate (aceste cifre nu includ familiile care locuiesc în chirie dar își vor pierde locuința datorită retrocedării proprietăților). Numărul cazurilor soluționate din cele 5.000 este sub 300 (în anul 2003 acesta era sub 100). Prefectura Județului Satu Mare nu dispune de astfel de date, avînd știință doar de faptul că pentru 66 de familii au fost acordate ajutoare în scopul reabilitării locuințelor.

Multe dintre terenurile romilor nu sînt întabulate, pentru casele construite pe acestea nu există autorizații de construcție. Deși ar exista o deschidere din partea autorităților pentru soluționarea situației, aceasta întîrzie din lipsa unor fonduri special acordate în acest scop și datorită sărăciei celor în cauză.

Din sesizările privind nerespectarea dreptului de proprietate (nerestituirea bunurilor confiscate ilegal în timpul regimului comunist) înregistrate de Liga PRO EUROPA, Biroul pentru Drepturile Omului, peste 60% provin din partea cetățenilor de etnie maghiară.

Liderii comunității evreiești și germane din județul Mureș, prin interviurile acordate, au considerat că și retrocedarea bunurilor acestor comunități este tărăgănată. Situația este similară și în județul Satu Mare, unde comunitatea evreilor a întocmit o listă cu 77 de imobile care i-au fost confiscate, fiind retrocedat unul singur pînă în momentul de față (pe plan național lista cuprinde aproximativ 1700 de imobile confiscate în timpul regimului comunist, din care doar 5 au fost retrocedate). În județul Satu Mare liderii comunității maghiare au afirmat că procedura de retrocedare a bunurilor comunității și bisericilor maghiare se desfășoară corespunzător.

5.6. Egalitatea accesului la locuri publice

În anii anteriori, pînă la apariția Ordonanței de urgență nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, în foarte multe locuri publice era îngrădit accesul romilor. Această situație este în schimbare, totuși, există încă locuri publice unde romii nu au acces. Astfel, romii din Strada Dealului (Tîrgu-Mureș) s-au plîns că nu sînt serviți în barurile din zonă sau cei din Gorneşti (jud. Mureș) nu sînt lăsați să intre în discoteca din sat.

Pentru a evita acuzația de rasism, la unele localuri s-a afișat cerința privind „ținuta obligatorie", dar practic scopul îl constituie limitarea accesului romilor (pentru alte persoane nu se cere ținută obligatorie), sau se afișează „club — intrarea doar pentru membri", dar calitatea de membru este verificată doar în cazul romilor.

În zona centrului Tîrgu-Mureșului, din 20 de localuri publice (restaurante, cofetării etc.), în 10 au fost observați romi, în celelalte zece s-a recurs la testare (cu sprijinul unui rom îmbrăcat tradițional). În toate aceste localuri persoana respectivă fost servită, în mod amabil, civilizat.

Liderii romilor din Satu Mare au afirmat că după apariția Ordonanței de urgență 137/2000 nu au mai existat situații în care romii să nu fi fost serviți în localuri publice.

5.7. Egalitatea accesului la serviciile sociale

Familiile de romi care au locuință se confruntă cu condiții precare de locuit: în multe locuri conducta de apă, gaz, cablajul electric se oprește la limita dintre neromi și romi. Date statistice județene nu există, dar cele naționale arată dificultățile, mai ales în domeniul accesului la apă potabilă și la încălzire centrală.

	Români (%)	Maghiari (%)	Romi (%)	Germani (%)	Evrei (%)
Locuințe cu apă potabilă (%)	52,3	61,5	23,1	68,9	96,9
Locuințe cu electricitate (%)	97,5	98,5	91,0	99,5	99,8
Locuințe cu încălzire centrală (%)	40,5	36,0	14,4	37,0	78,1

Condițiile de locuit, la nivel național, 1992

În județul Mureș, pentru 2002, au fost plătite doar 50% din ajutoarele sociale prevăzute de legislație. Pentru anul 2003, necesitățile au fost evaluate la 250 miliarde lei, dar au fost prevăzute inițial în bugetul național numai 35,5 miliarde lei (14%). După rectificări, a fost asigurat 35% din venitul minim garantat. Situația este la fel de critică pentru anul 2004, cînd bugetul național asigură din nou numai 17% din venitul minim garantat. Persoanele angajate în baza faptului că făceau parte din grupuri dezavantajate și-au pierdut locurile de muncă obținute, întrucît statul nu a putut oferi avantajele prevăzute de lege angajatorului. Nerespectarea de către statul român a legislației în domeniul social afectează în primul rînd comunitățile de romi.

La Prefectura Județului Satu Mare se cunoaște numărul persoanelor care trebuie să beneficieze de venitul minim garantat (3240), însă nu și faptul că acest sprijin social nu se plătește integral.

5.8. Egalitatea oportunităţilor de natură economică

În judeţul Mureş s-au derulat în ultima perioadă patru proiecte economice cu impact asupra comunităţii de romi, două în domeniul cărămidăriei şi două în domeniul tîmplăriei. Alte proiecte aşteaptă să fie finanţate. În comuna Apold s-a înfiinţat o asociaţie agricolă a romilor. În judeţul Satu Mare nu se cunoaşte existenţa unor astfel de proiecte.

5.9. Egalitatea în ceea ce priveşte cetăţenia

Cetăţenia română se dobîndeşte, în conformitate cu prevederile legale, prin naştere. Inclusiv copilul găsit pe teritoriul statului român este considerat a fi cetăţean român, chiar dacă nici unul dintre părinţi nu este cunoscut.

Cetăţenia română se poate acorda, la cerere, persoanei fără cetăţenie sau cetăţeanului străin, dacă îndeplineşte condiţiile stabilite de lege.

Cetăţenia română nu poate fi retrasă persoanei care a dobîndit-o prin naştere.

Nu există prevederi legale, dar nici practici prin care persoanele aparţinînd celor patru comunităţi studiate ar fi dezavantajate în ce priveşte acordarea sau retragerea cetăţeniei. Dar pentru a se bucura de toate drepturile conferite de cetăţenia română, persoanele au nevoie de acte de identitate, cartea de identitate fiind dovada cetăţeniei române. Acest act se întocmeşte şi se eliberează de către formaţiunea de evidenţă a populaţiei de la locul de domiciliu sau reşedinţă al persoanei fizice, pe baza cererii scrise a acesteia şi a documentelor cu care se face dovada numelui, stării civile, cetăţeniei române, a domiciliului şi, după caz, a situaţiei militare. Întrucît o mare parte a romilor locuiesc în imobile neîntabulate, ei nu pot face dovada domiciliului, prin urmare nu pot primi decît cărţi de identitate provizorii, a căror valabilitate nu poate depăşi un an. Astfel ei trăiesc într-o stare de „provizorat permanent", cu frica de a nu mai primi cărţi de identitate, aflîndu-se la cheremul „bunăvoinţei" autorităţilor. În momentul de faţă, în judeţul Mureş problema cărţilor de identitate provizorie este rezolvată, în anii anteriori însă autorităţile au refuzat eliberarea actelor, iar poliţia a organizat razii în comunităţile de romi pentru a aplica amenzi contravenţionale tuturor celor care nu aveau buletine de identitate.

5.10. Egalitatea în ceea ce priveşte libertatea de mişcare

În conformitate cu prevederile legale, evidenţa cetăţenilor români care domiciliază în România se ţine după principiul locului de domiciliu al acestora[25]. Orice mutare trebuie anunţată la serviciul de evidenţa populaţiei în termen de 15 zile, iar o şedere mai lungă de 45 de zile într-o altă localitate decît cea prevăzută în actele de identitate trebuie anunţată la acest serviciu.

Aceste prevederi legale reprezintă restricţii pe de o parte pentru grupurile de romi seminomade, cărora li se poate refuza şederea pe raza unei localităţi, pe de altă parte pentru persoanele care îşi întemeiază o familie într-o altă localitate, dacă cel cu care este căsătorit nu poate face dovada domiciliului (şi are carte de identitate provizorie). În cazul din urmă, persoana în cauză va fi considerată ca locuind ilegal pe raza localităţii respective.

Pînă în momentul de faţă nu au avut loc expulzări colective de persoane, dar primarul municipiului Tîrgu-Mureş, dr. Dorin Florea, a afirmat de mai multe ori (începînd cu mai 2001) că romii (chiar şi cei care locuiesc cu forme legale) vor fi expulzaţi din zona centrală a localităţii, iar persoanele acuzate de cerşetorie au fost scoase cu forţa în afara oraşului.

5.11. Egalitatea tratamentului în faţa tribunalelor sau a altor organe ale justiţiei

Conform datelor neoficiale[26], în judeţul Mureş procentul procurorilor de etnie maghiară este de 2%, al judecătorilor de 10%, al avocaţilor de 25%. În judeţul Satu Mare aceste procente sînt de 20%, 5%, respectiv 15%.

Parchetele şi instanţele refuză în mod constant implementarea legislaţiei privind folosirea limbii materne în faţa acestor instituţii. În loc de translatori autorizaţi, în situaţia în care

cineva nu înțelege bine limba română (după aprecierea președintelui Judecătoriei Tîrgu-Mureș, cam 10-15% din cei care se prezintă în fața instanței), se recurge la persoane care se află accidental în sala de judecată, ori grefieri sau avocați. În județul Satu Mare aproximativ 20% din persoane ar avea nevoie de traducere, lucru care la parchete se soluționează prin audierea acestor persoane de procurori maghiari sau prin utilizarea translatorilor autorizați (la intrarea în Palatul Justiției din Satu Mare este afișată o lungă listă a traducătorilor), la Tribunal însă sînt folosiți drept traducători avocați sau grefieri.

De asemenea, este obstrucționată implementarea legislației care prevede interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvîrșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii. Există sentințe care dovedesc refuzul judecătorilor de a da soluții favorabile (și conforme cu hotărîri ale consiliilor locale, legilor, tratatelor internaționale cum ar fi Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale) în domeniul drepturilor minorităților. Spre exemplu, instanțele din Tîrgu-Mureș au refuzat impunerea inscripționării bilingve a denumirii străzilor în zona centrală a municipiului.[27]

În cadrul interviurilor, procurorii au considerat că există un grad mai mare de criminalitate în rîndul comunității de romi, explicabilă nu numai prin sărăcia existentă, ci și prin mentalitățile și atitudinile culturale ale comunității.

Stereotipurile referitoare la romi par să aibă efecte deosebit de grave. Parchetele lucrează cu un număr insuficient de procurori, fapt ce nu permite desfășurarea unor anchete serioase: la Judecătoria Tîrgu-Mureș 12 procurori anchetează anual 2500 de cazuri, la Tribunalul Mureș 9 procurori soluționează 9.000 de dosare, 2000 cu trimitere în fața instanței. Media este de 2 cazuri de soluționat pe zi de un procuror (în realitate chiar mai multe, întrucît unii dintre procurori participă la ședințele de judecată și nu la anchete). Problemele sînt similare și în județul Satu Mare. La Parchetul de pe lîngă Judecătoria Satu Mare 6 procurori soluționează anual 5000 de sesizări, iar la Parchetul de pe lîngă Tribunal 9 procurori 600 de cazuri. În această situație — strîngerea probelor fiind practic imposibilă —, procurorii se bazează pe declarații, inclusiv ale presupușilor făptuitori, obținute de multe ori prin constrîngere. Deși în această situație posibilitatea de a comite erori este mare, instanțele decid în aproape toate cazurile conform rechizitoriilor (numărul cazurilor în care instanța ia o decizie contrară opiniei procurorilor este între 10-20 pe an), în primul rînd pentru că și judecătorii sînt supraîncărcați (la Judecătoria Tîrgu-Mureș 22 de judecători soluționează 12.000 cazuri pe an, la Tribunalul Satu Mare tot 22 de judecători 4.000 de cazuri), în al doilea rînd din „colegialitate", întrucît procurorul care greșește va fi sancționat.

Chestionarea deținuților din Penitenciarul Tîrgu-Mureș relevă rezultate care pot fi interpretate în sensul efectelor produse de stereotipuri[28]: condamnările pentru aceleași fapte sînt mai severe pentru romi decît pentru români și maghiari. Pentru a avea o mai bună reprezentativitate, au fost analizate două delincvențe: furtul și furtul calificat. În situația furtului, media pedepsei pentru români a fost de 2,91 ani (88,9% recidiviști), pentru maghiari de 2,96 ani (50,0% recidiviști), pentru romi 3,28 ani (100% recidiviști). În cazul furtului calificat, românii au fost condamnați în medie la 3,12 ani[29] (65,2% recidiviști), maghiarii la 3,11 ani (58,3% recidiviști), romii la 3,72 ani (66,7% recidiviști[30]).

În timpul urmăririi penale și al procesului 26,8% din români aveau avocat angajat, în cadrul maghiarilor acest procent era de 20,8%, iar în cazul romilor de 15,8%.

Întrucît, conform specialiștilor, criminalitatea este cauzată de lipsa educației și de șomaj, au fost verificate prin chestionar și aceste aspecte. Nivelul mediu educațional al celor din Penitenciarul Tîrgu-Mureș a fost de 10,9 ani în cazul românilor, 9,3 ani în cazul maghiarilor și 7,0 ani în cazul romilor (paradoxal, reiese un nivel educațional mai ridicat al romilor din penitenciar decît al celor din comunitățile de romi studiate în libertate). În momentul comiterii infracțiunii, aveau loc de muncă 33,9% dintre români, 37,5% dintre maghiari, 26,3% dintre romi. Prin urmare, nu atît aspectul educațional, cît mai degrabă cel social are relevanță pentru criminalitate.

Rămîne în continuare nesoluționată problema proprietăților confiscate ilegal în perioada comunistă. Instanțele refuză soluționarea favorabilă a cazurilor, iar dacă ele sînt soluționate favorabil, autoritățile nu le execută. Experiența Ligii PRO EUROPA demonstrează că procentul minoritarilor (în special cel al maghiarilor) ale căror cereri nu au fost rezolvate favorabil este mai mare. Comunitatea evreilor de ani de zile nu reuşeşte să obțină proprietatea a 20 de imobile care i-au aparținut şi care, conform legislației, ar fi trebuit retrocedate.

5.12. Tratament egal din partea forțelor de ordine

Experiența Ligii PRO EUROPA şi a altor organizații de drepturile omului (naționale şi internaționale) arată că romii sînt cei care devin cel mai frecvent victime ale abuzurilor poliției sau ale organelor de urmărire penală. În situația în care depun plîngere împotriva acestor abuzuri, soluționarea cazurilor se tergiversează pînă cînd victimele îşi retrag plîngerea.

Raziile efectuate în comunitățile de romi (organizate cu regularitate) au avut drept urmare semnarea unor protocoale între poliție şi liderii comunităților, prin care cei din urmă promit semnalarea oricăror nereguli în comunitate, cum ar fi apariția persoanelor străine, în schimbul stopării raziilor. Astfel, liderii comunităților de romi au devenit, oficial, informatorii poliției, ceea ce poate avea efecte negative asupra autorității liderilor în cadrul propriei comunități.

5.13. Egalitatea în privința siguranței personale

Organizații de drepturile omului, dar şi membri ai comunității evreieşti din Tîrgu-Mureş au semnalat atît existența unor grupări extremiste, cît şi acțiuni de vandalizare a cimitirelor evreieşti din județul Mureş. Nici poliția şi nici parchetele nu au luat măsuri împotriva grupărilor extremiste, poliția considerînd că distrugerea pietrelor funerare şi desenarea svasticii pe gardul cimitirului sînt opera unor copii care se joacă, iar autorii acțiunilor au rămas astfel neidentificați.

În situația în care romii devin victime ale unor abuzuri sau delincvențe, de foarte multe ori cazurile nu sînt soluționate în mod favorabil. Spre exemplu, Liga PRO EUROPA a observat că în cazul unor accidente de maşini, soldate cu decese, procentul cazurilor în care şoferii au fost achitați este mult mai mare dacă victima este de etnie romă decît în alte situații[31].

5.14. Egalitatea tratamentului în închisori

În perioada cercetată nici deținuții din Penitenciarul din Tîrgu-Mureş, nici persoanele eliberate nu au considerat că ar exista un tratament diferențiat al persoanelor minoritare. Condițiile de detenție, tratamentele aplicate de personalul închisorii nu au caracter discriminatoriu.

5.15. Egalitatea participării în alegeri

Conform Legii nr. 70/1991 privind alegerile locale[32], „organizațiile legal constituite aparținînd minorităților naționale sînt asimilate partidelor politice, alianțelor politice şi alianțelor electorale" (art. 103). Prin egalitatea acordată de această lege, la alegerile locale din iunie 2000 au participat

- 20 de organizații pentru alegerea primarului, dintre care 6 cu succes:
  Uniunea Democrată Maghiară din România a cîştigat în 148 localități;
  Forumul Democrat al Germanilor din România în 14 localități;
  Uniunea Ucrainenilor din România în 3 localități;
  Uniunea Democrată a Slovacilor şi Cehilor din România în 2 localități;
  Comunitatea Ruşilor Lipoveni din România în 1 localitate;
  Uniunea Croaților din România în 1 localitate;
- 42 de organizații pentru consiliile locale, dintre care 22 cu succes:
  Uniunea Democrată Maghiară din România a cîştigat 2.451 mandate de consilieri;
  Partida Romilor 160 mandate;

Forumul Democrat al Germanilor din România 78 mandate;
Centrul Creştin al Romilor din România 33 de mandate;
Uniunea Democrată a Slovacilor şi Cehilor din România 28 de mandate;
Uniunea Ucrainenilor din România 26 de mandate;
Alianţa pentru Unitatea Romilor 22 de mandate;
Comunitatea Ruşilor Lipoveni din România 18 mandate;
Partidul Liber Democrat Maghiar din România 15 mandate;
Uniunea Sîrbilor din România 14 mandate;
Asociaţia Civică Pro Odorhei - Udvarhelyért Polgári Egyesület 8 mandate;
Uniunea Croaţilor din România 6 mandate;
Uniunea Democrată a Ucrainenilor din România 6 mandate;
Forumul Tineretului Secuiesc 6 mandate;
Comunitatea „Bratsvo" a Bulgarilor din România 5 mandate;
Uniunea Bulgară din Banat 4 mandate;
Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-Musulmani din România 2 mandate;
Uniunea Democratică a Croaţilor din România 2 mandate;
Uniunea Bulgară din România, 2 mandate;
Comunitatea Etniei Romilor din România 1 mandat;
Uniunea Elenă din România 1 mandat;
Uniunea Polonezilor din România „Dom Polski" 1 mandat;

- 33 de organizaţii pentru consiliile judeţene, dintre care 4 cu succes:

Uniunea Democrată Maghiară din România a cîştigat 135 mandate de consilieri;
Partida Romilor 4 mandate;
Forumul Democrat al Germanilor din România 4 mandate;
Asociaţia Civică Pro Odorhei - Udvarhelyért Polgári Egyesület 4 mandate.

Noua Lege pentru alegerea autorităţilor administraţiei publice locale (nr. 67/2004) a limitat drastic accesul organizaţiilor minorităţilor naţionale la procesul electoral, prin prevederile care stabilesc că:

a) prin minoritate naţională se înţelege acea etnie care este reprezentată în Consiliul Minorităţilor Naţionale (excluzînd acele comunităţi care se consideră a fi grup etnic, dar nu sînt reprezentate în Consiliu; printre acestea se numără secuii, care au participat la alegerile din 2000, dar nu au mai putut participa la cele din 2004 ca urmare a acestei prevederi);

b) pot depune candidaturi organizaţiile cetăţenilor aparţinînd minorităţilor naţionale reprezentate în Parlament (punînd în situaţie de inferioritate acele organizaţii care nu sînt reprezentate în Parlament, dar au o susţinere locală puternică, cum ar fi Centrul Creştin al Romilor din România sau Alianţa pentru Unitatea Romilor);

c) pot depune candidaturi şi alte organizaţii ale cetăţenilor aparţinînd minorităţilor naţionale legal constituite care prezintă la Biroul Electoral Central o listă de membri, dar numărul membrilor nu poate fi mai mic de 15% din numărul total al cetăţenilor care la ultimul recensămînt s-au declarat ca aparţinînd minorităţii respective (creînd o discriminare faţă de partidele politice româneşti, care nu trebuie să beneficieze de sprijinul a 15% din numărul total al populaţiei româneşti);

d) dacă numărul membrilor necesari pentru îndeplinirea condiţiilor de la pct. c) este mai mare de 25.000 de persoane, lista membrilor trebuie să cuprindă cel puţin 25.000 de persoane domiciliate în cel puţin 15 din judeţele ţării şi municipiul Bucureşti, dar nu mai puţin de 300 de persoane pentru fiecare dintre aceste judeţe şi municipiul Bucureşti (încă o limitare în plus faţă de prevederea anterioară, care afectează comunitatea maghiară şi romă, care au fost prezente la alegerile locale din 2000 cu mai multe organizaţii).

Aceste restricţii legislative au fost completate şi de altele, formale (hotărîrea guvernamentală care stabilea cum trebuie să arate lista susţinătorilor organizaţiilor minoritare a apărut cu o săptămînă înainte de data limită a depunerii listei), care au avut ca efect absenţa

la alegerile locale a organizațiilor minorităților care nu erau prezente în 2004 în Parlamentul României. Uniunea Civică Maghiară, deşi a strîns numărul necesar de semnături (peste 50.000), a fost exclusă de la participarea la alegerile locale din iunie 2004 pe motiv că lista susținătorilor nu a respectat forma cerută de hotărîrea guvernamentală.

După alegerile locale din 2004, din cei 1.274 de consilieri locali din județul Mureş[33], 459 reprezintă Uniunea Democrată a Maghiarilor din România, 27 Partida Romilor Social Democrată din România, 3 Forumul Democrat al Germanilor din România. În Consiliul Județean, Uniunea Democrată a Maghiarilor din România a obținut 15 locuri (din 35).

Organizații ale minorităților naționale	Județul Mureş[31]
Uniunea Democrată a Maghiarilor din România	122.474
	38,84%
Partida Romilor	3.857
	1,22%
Centrul Creştin al Romilor din România	2.356
	0,75%
Forumul Democrat al Germanilor din România	1.17
	0,37%
Federația Comunităților Evreieşti din România	479
	0,15%

Rezultatele obținute de organizațiile minorităților naționale la alegerile pentru Camera Deputaților din noiembrie 2000, județul Mureş

5.16. Egalitatea în privința dreptului la asociere şi demonstrație paşnică

Legislația nu prevede restricții pe criterii etnice privind înregistrarea asociațiilor, au fost însă cazuri în care cererile de înregistrare au fost respinse. Spre exemplu, un grup de romi a dorit să înființeze o asociație denumită „Flacăra Hădăreni" (în memoria evenimentelor din 20 septembrie 1993, cînd trei romi au fost linşați şi 14 case de romi incendiate). Cererea lor a fost refuzată pînă la schimbarea denumirii (în „Speranța Hădăreni").

În alte situații, autoritățile au intervenit pentru a stopa unele activități ale organizațiilor. Spre exemplu, s-a declanşat procedura de urmărire penală împotriva membrilor Consiliului Național al Secuilor, care a inițiat dezbateri şi a înaintat un proiect de lege privind autonomia Ținutului Secuiesc. Prim-procurorul României a considerat că — din moment ce conform Constituției, România este stat unitar — orice acțiune care vizează autonomia unei regiuni este acțiune împotriva ordinii constituționale. Astfel de acuze nu au fost aduse, spre exemplu, la adresa organizațiilor monarhiste, deşi ele sînt la fel de „anticonstituționale".

Hărțuirea membrilor Consiliului Național al Secuilor s-a manifestat şi prin reținerea lor de către Poliție, fără explicarea motivelor reținerii.

5.17. Egalitatea în sectorul public

Discriminarea structurală, subreprezentarea minorităților în sectorul public este un fenomen general.

Procentul maghiarilor în rîndurile funcționarilor publici din județul Mureş este de 20% dintr-o populație care se cifrează la 40%. Un număr relativ redus de funcționari români cunosc limba maghiară (aproximativ 20% din cei chestionați). La Primăria municipiului Satu Mare procentul funcționarilor maghiari este şi mai scăzut (10%), dar procentul celor care vorbesc limba maghiară este mai mare (50%). Unele dintre instituțiile administrației locale au experți romi (Prefectura Județului Mureş, Primăria municipiului Tîrgu-Mureş, Primăria oraşului Tîrnăveni), dar în afara lor nu există alți angajați romi. În sistemul judiciar acest tip de discriminare este şi mai accentuat: în județul Mureş procentul maghiarilor în rîndul procurorilor este de 2%, al judecătorilor 10%, al avocaților 25%.

Prin interviuri, funcționarii publici maghiari (care participă la procedura de angajare) au afirmat că la angajare se practică o discriminare, întrucît ei sînt în minoritate, iar colegii lor români țin seama de criteriul prezervării procentului de 80% – 20% între angajații majoritari și minoritari.

Mentalitățile funcționarilor publici au fost testate prin chestionare, reieșind următorul rezultat:

	Funcționari români	Funcționari maghiari
Este normal ca în cadrul funcționarilor publici procentul minorităților să fie egal cu procentul minorităților din localitate?	47%	80%
Este util să se angajeze experți romi?[32]	59%	90%
Procentul minorităților în cadrul funcționarilor publici este aproximativ egal cu procentul minorităților din localitate?	65%	60%

Procentul răspunsurilor afirmative la întrebările privind acceptarea persoanelor minoritare în cadrul autorităților publice, chestionar aplicat la angajații Primăriei mun. Tîrgu-Mureș

Una dintre condițiile pentru candidații la angajarea în cadrul poliției sau penitenciarului este proveniența dintr-un mediu familial „organizat". Întrucît această noțiune se poate interpreta într-un mod subiectiv, există pericolul unei discriminări indirecte aplicate romilor.

Există și alte criterii prin care se practică discriminare indirectă, cum ar fi taxele ridicate de înscrierea pentru concurs. Spre exemplu, Curtea de Apel Tîrgu-Mureș a lansat un post de femeie de serviciu pentru care taxa de participare la concurs a fost fixată la 500.000 lei. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, sesizat în acest caz, a considerat că perceperea unor astfel de taxe este legală și nu reprezintă o discriminare.

La nivelul Prefecturii Județului Mureș s-a format un Birou Județean pentru Romi, cu trei angajați, din care unul singur este rom. Există experți romi și la nivelul unor primării: doi la Tîrgu-Mureș, cîte unul la Sighișoara și Tîrnăveni.

La Prefectura Județului Satu Mare postul de expert rom a rămas vacant din primăvara anului 2004, cînd persoana angajată și-a înaintat demisia. Ulterior postul a fost chiar desființat. În aceste condiții, la Prefectura Județului Satu Mare nu există informații actualizate cu privire la situația romilor. Există experți romi în două comune: Terebești și Socond.

Cu ocazia interviurilor realizate, membrii comunităților de romi din Tîrgu-Mureș au declarat că sînt tratați într-un mod discriminatoriu de autorități, fiind adesea umiliți, jigniți. Din acest motiv, ei preferă să evite instituțiile publice, poliția, iar liderul lor este, de regulă, cel care contactează autoritățile, dacă nu este absolut necesară prezența personală.

În domeniul serviciilor medicale liderii comunităților de romi și membrii comunităților din județul Mureș au afirmat că situația este normală. Persoanele îndreptățite la venitul minim garantat au fost incluse în sistemul asigurărilor de sănătate și au fost înscrise la medicul de familie, la medicație compensată și la alte drepturi similare. Există 6 mediatori sanitari romi în județul Mureș, care au atribuția de a facilita accesul romilor la serviciile medicale publice. În județul Satu Mare nu există mediatori sanitari romi.

5.18. Egalitatea cu privire la libertatea de exprimare și accesul la informație

Accesul la informație este garantat prin publicațiile în limba maternă ale comunităților, programele în limbile minoritare ale posturilor de televiziune și radio.

Legea audiovizualului acordă atenție atît protejării culturii române, cît și protejării culturii minorităților naționale, prevede chiar că „în localitățile în care o minoritate națională reprezintă o pondere mai mare de 20%, distribuitorii vor asigura și servicii de transmitere a programelor care sînt libere la retransmisie, în limba minorității respective" (art. 82).

În programul televiziunii publice sînt incluse emisiuni pentru minorităţi. Spre exemplu, în săptămîna 7-13 iunie 2004 au fost identificate pe cele două posturi naţionale (România 1 şi TVR 2) 2,5 ore în limba maghiară, 1,5 ore în limba germană şi 1 oră pentru celelalte comunităţi etnice din România, la care se adaugă 4,5 ore în limba maghiară transmise prin Studioul din Cluj. Aceste emisiuni sînt în general în zile de lucru, între orele 15-16, mai rar 17-18.

Unele dintre televiziunile private transmit ştirile şi în limba maghiară.

Societăţile care oferă programe de televiziune pe cablu distribuie şi programe de televiziune din Ungaria şi Germania.

La Radio Tîrgu-Mureş se alocă timp pentru emisiune în limba maghiară (50 ore/ săptămînă), germană (1 oră/zi) şi pentru comunitatea de romi (emisiune bilingvă română-romanes, 1 oră/săptămînă)[36].

Unele dintre posturile de radio private au programe în limba maghiară, în special programe de ştiri. În Tîrgu-Mureş un post local de radio emite bilingv, dar cu precădere în limba maghiară.

Există două cotidiane maghiare cu distribuţie naţională şi un cotidian în limba germană. În Tîrgu-Mureş, din cele 4 cotidiane, unul este în limba maghiară, celelalte în limba română, iar în Satu Mare din 5 cotidiane unul este de limbă maghiară.

Pe lîngă cotidiane, există un număr considerabil de reviste şi publicaţii în limba maghiară.

Nu există reglementări care să restricţioneze acordarea licenţelor de emisie pentru posturile care emit în limbile minorităţilor.

Există însă o practică negativă a unor instituţii (chiar şi publice) care publică anunţuri plătite doar în ziarele de limbă română sau cu precădere în aceste ziare. Datorită acestei practici, membrii comunităţilor minoritare sînt obligaţi să cumpere publicaţiile de limbă română pentru a obţine informaţiile respective, totodată, în mod indirect, se oferă prin aceasta o finanţare publică mai accentuată pentru publicaţiile de limba română. Spre exemplu, în perioada 15 septembrie - 15 octombrie 2003 cotidianul *24 ore mureşene* a publicat pe o suprafaţă de 3.446 cm^2 anunţuri publicitare ale instituţiilor subordonate Prefecturii Judeţului Mureş, cotidianul *Cuvîntul liber* 10.461 cm^2, iar cotidianul de limbă maghiară, *Népújság* 2.062 cm^2. În perioada 29 septembrie - 1 octombrie 2004 instituţiile subordonate Prefecturii Judeţului Satu Mare au publicat articole publicitare pe o suprafaţă de 1030 cm^2 în cotidianul *Gazeta de Nord-Vest*, 1020 cm^2 în cotidianul *Glasul Sătmarului*, 750 cm^2 în cotidianul *Informaţia zilei*, 500 cm^2 în cotidianul *Viaţa*, faţă de 560 cm^2 în cotidianul *Friss Újság*.

5.19. Egalitatea cu privire la libertatea gîndirii, libertatea conştiinţei şi a religiei

Deşi nu există o lege prin care Biserica Ortodoxă Română să fie considerată biserică de stat, prin cutumă ea este aşezată într-o poziţie privilegiată faţă de alte religii. De la ceremonia de investire a preşedintelui României, o serie de instituţii publice oferă exclusivitate Bisericii Ortodoxe (laboratoarele de religie din şcoli, bisericile din penitenciare etc.).

În urma confiscărilor din perioada comunistă, bisericile minoritare şi-au pierdut o serie de bunuri, între care şi imobile. Tot atunci Biserica Unită cu Roma (Biserica Greco-Catolică) a fost desfiinţată, bunurile bisericii revenind Bisericii Ortodoxe Române. Legislaţia privind redobîndirea bunurilor confiscate oferă posibilitatea atît comunităţilor minoritare, cît şi bisericilor minoritare să-şi recîştige drepturile, însă în realitate acest proces se desfăşoară deosebit de lent (spre exemplu, comunitatea evreilor din judeţul Mureş nu a redobîndit nici unul dintre imobilele revendicate), existînd foarte multe piedici din partea autorităţilor locale şi a justiţiei. Totodată, această legislaţie exclude lăcaşele de cult (*Ordonanţa de urgenţă nr. 94/2000 privind retrocedarea unor bunuri imobile care au aparţinut cultelor religioase din România*, art. 1), ceea ce afectează în mod deosebit Biserica Unită cu Roma, care astfel nu-şi primeşte înapoi bisericile confiscate şi trecute în proprietatea Bisericii Ortodoxe Române.

5.20. Egalitatea privind cultura şi limba

Legislaţia actuală nu interzice afişarea unor inscripţii în limbile minorităţilor naţionale, ea prevede dimpotrivă obligativitatea autorităţilor publice locale de a afişa anunţurile şi informaţiile publice în limba acelor minorităţi care ating un procent de 20% din populaţia unităţii administrative respective.

Într-o interpretare limitativă însă („tot ce nu este prevăzut de lege este interzis"), există tendinţa de a nu permite inscripţionările bilingve, spre exemplu, inscripţiile bilingve ale unor firme au fost considerate ca fiind „neconstituţionale", prin urmare nu au primit avizele necesare. În altă ordine de idei, unele instituţii au refuzat inscripţionările bilingve pe considerentul că legea nu defineşte clar ce anume intră în categoria anunţurilor şi informaţiilor de interes public (spre exemplu, Primăria municipiului Tîrgu-Mureş, Prefectura Judeţului Mureş, Ministerul Administraţiei Publice, ca şi instanţele din Tîrgu-Mureş au considerat că denumirea străzilor nu intră în această categorie).

Chiar dacă în mod evident o informaţie are caracter public, în lipsa unor prevederi care să sancţioneze nerespectarea prevederilor legale, autorităţile pot refuza afişarea bilingvă fără a se teme de nici un fel de consecinţe.

Astfel se poate observa că, în general, pe coridoarele instituţiilor publice, toate inscripţiile şi informaţiile destinate cetăţenilor sînt afişate exclusiv în limba română. Există puţine excepţii (cum ar fi Primăria municipiului Tîrgu-Mureş).

Nu sunt respectate prevederile legale privind utilizarea limbii materne de autorităţile locale. Răspunsurile funcţionarilor Primăriei municipiului Tîrgu-Mureş la chestionarele elaborate arată clar această situaţie:

	Funcţionari români	Funcţionari maghiari
Este nevoie de utilizarea limbii maghiare în relaţia cu publicul?	24%	100%
Funcţionarii publici cunosc limba maghiară?	29%	50%
Numărul persoanelor care se adresează autorităţilor în limba maghiară este foarte redus?	24%	60%
Răspunsurile la scrisori în limba maghiară sînt date în această limbă		
foarte rar?	18%	20%
în multe cazuri?	29%	30%
în toate cazurile?	17%	40%

Procentul răspunsurilor afirmative la întrebările privind utilizarea limbii maghiare în cadrul Primăriei municipiului Tîrgu-Mureş

Întrucît în judeţul Mureş numărul funcţionarilor publici care cunosc limba maghiară este semnificativ mai redus decît proporţia populaţiei respective, în majoritatea cazurilor comunicarea dintre autorităţi şi cetăţenii de limbă maghiară se desfăşoară în limba română. În judeţul Satu Mare procentul funcţionarilor publici care vorbesc limba maghiară este de aproximativ 50%. Chiar dacă funcţionarii cunosc limba maghiară, foarte rar primesc scrisori în această limbă, răspunsurile acordate fiind bilingve (pe considerentul că altfel nu ar avea valoare juridică).

În cadrul instituţiilor de cultură din judeţul Mureş există secţii maghiare (Teatrul Naţional Tîrgu-Mureş, Teatrul de Tineret Ariel, Ansamblul Folcloric Mureşul). În Satu Mare Teatrul de Nord are secţia română şi maghiară.

Muzeele însă, care au un public mixt şi care ar trebui să reflecte multiculturalitatea României, să educe în acest sens vizitatorii, nu sînt preocupate de prezentarea culturilor minoritare.

Muzeul de Etnografie din Tîrgu-Mureş este conceput în aşa fel încît să întărească un patriotism greşit înţeles al tineretului şi nu să ofere cunoştinţe reale despre etnografia comunităţilor din judeţul Mureş[37]. Astfel, hărţile expuse nu sînt etnografice, ci geografice (cu munţi vulcanici, zone colinare, podişuri, lunci şi depresiuni). Rar apar şi exponate care

reprezintă comunităţile minoritare (spre exemplu, între opt costume populare, este expus un singur port femeiesc maghiar de pe Tîrnave şi un singur port săsesc tot din regiunea Tîrnavelor). Cultura romilor nu este reprezentată prin nici un exponat. Similar, în instituţiile de cultură unde ar exista posibilitatea de a forma o secţie reprezentativă pentru cultura romilor (de pildă, Ansamblul Folcloric Mureşul), autorităţile locale nu arată nici un interes în acest sens.

Secţia de etnografie a Muzeului de Istorie din Satu Mare tratează patru zone etnografice: Oaş, Ugocea, Codru şi Cîmpia, primele trei fiind zone româneşti, cea din urmă zonă mixtă, cu elemente maghiare şi germane (şvăbeşti). De aici rezultă şi proporţia exponatelor care reprezintă cultura comunităţii maghiare, respectiv germane. Spre exemplu, în prima sală sînt 16 porturi din care la patru se specifică apartenenţa culturală (trei maghiare, unul german).[38] Într-o altă sală mai apar 10 porturi din zonele etnografice Oaş şi Codru. La prezentarea interioarelor locuinţelor, apare cîte o cameră din zona Oaş şi Codru, cîte o jumătate de cameră cu specific maghiar, respectiv german. Obiectele de ceramică maghiară sînt din Hollóháza, ceea ce nu are legătură nici cu zona Satu Mare, nici cu etnografia întrucît ele nu sunt artefacte populare autentice.

Prezenţa unor personalităţi aparţinînd minorităţilor în denumiri de străzi, statui publice este mult sub procentul sau aportul cultural al acestor comunităţi. În Tîrgu-Mureş 57 de străzi poartă numele unor personalităţi româneşti, 18 ale unor personalităţi maghiare, 3 denumiri ar aparţine culturii maghiare dar au fost „traduse" (cum ar fi cel al lui Kinizsi Pál, devenit „Paul Chinezu"), 3 aparţin culturii universale. În Satu Mare 113 străzi poartă numele unor personalităţi româneşti, 8 străzi numele unor personalităţi maghiare — cifră comparabilă cu cele 7 denumiri ale unor personalităţi aparţinînd culturii universale (Danton, Voltaire etc.). În acest oraş, în care cultura şvăbească a fost omniprezentă, doar două străzi au rezonanţă germană: Ravensburg şi Wolfenbütel (ambele denumiri de localităţi din Germania, nicidecum ale unor personalităţi locale). Strada care comemorează Holocaustul poartă numele de „Evreilor Martiri" în Tîrgu-Mureş şi de „Martirilor Deportaţi" la Satu Mare.

6. Concluzii

Chiar dacă există o situaţie aparent favorabilă minorităţilor naţionale, cu măsuri speciale aplicate în diverse domenii, discriminarea rasială poate fi observată în toate domeniile vieţii sociale.

În educaţia pentru romi măsurile speciale vin în sprijinul formării unei elite a acestor comunităţi prin facilitarea absolvirii unui liceu sau facultăţi, dar problemele serioase din cauza cărora copii romi nu pot termina primele opt clase nu-şi găsesc soluţii. Teoretic, este asigurată educaţia în limba maternă pentru multe din minorităţile naţionale, practic însă nu există nici manuale nici cadre didactice calificate care pot preda în aceste limbi. Pe de altă parte, programa şcolară, manualele — în loc să educe în spiritul toleranţei — întăresc sentimentele, stereotipurile negative faţă de minoritari.

Problemele din sistemul educaţional duc în ultimă instanţă la limitarea accesului la locuri de muncă. Persoanele din comunităţile cu o pregătire mai slabă nu îşi găsesc un loc de muncă sau se angajează în domenii mai slab salarizate. Există şi alte deficienţe, moştenite din trecut, cînd accesul persoanelor minoritare era mult limitat în „funcţii cheie" (de exemplu, funcţionari administrativi). Chiar cu o educaţie similară, minoritarii trebuie să se obişnuiască să accepte un rol secundar (cum ar fi postul de director adjunct în şcoli).

Aşadar, slaba pregătire profesională are ca urmare problemele sociale. În special comunităţile de romi trăiesc în condiţii precare, într-un spaţiu mic, fără facilităţi (apă potabilă, curent electric, etc.). Ajutoarele sociale, prevăzute de lege, se acordă doar parţial; astfel sărăcia împinge oamenii în situaţii extreme ce au ca efect abandonul şcolar şi folosirea copiilor în cîştigarea existenţei.

Acest cerc vicios al discriminării şi al efectelor sale este perpetuat şi de stereotipurile negative, formate de şcoală şi de societate, care au urmări cum ar fi limitarea accesului în locurile publice şi culpabilizarea colectivă pe baza apartenenţei etnice.

Nu se formează doar stereotipuri negative la adresa comunităţilor minoritare, ci şi stereotipuri pozitive faţă de majoritari. Prin urmare, din punct de vedere simbolic, majoritarii trebuie să-şi etaleze dominanţa (spre exemplu, prin denumiri de străzi sau şcoli).

Şi drepturi elementare, cum ar fi dreptul la asociere sau egalitatea participării la alegeri, sînt afectate de prevederi şi practici discriminatorii.

* * *

Deşi în ultima perioadă au fost adoptate o serie de legi pentru garantarea drepturilor minorităţilor naţionale din România şi combaterea discriminării rasiale, efectele acestora sînt mult diminuate chiar de autorităţile care ar trebui să le asigure aplicarea. Discriminarea rasială este un fenomen existent în orice societate, a cărui combatere începe de la recunoaşterea sa. Din păcate, societatea românească nu a ajuns încă la acest prim nivel, în care să accepte o confruntare autentică cu propriile realităţi, limitîndu-se la adoptarea formală a unor legi pentru a se conforma „modelului european". Doar studiile punctuale pot sensibiliza opinia publică cu privire la natura şi dimensiunile fenomenului pentru a începe un dialog consistent pe această temă cu diferiţi factori ai societăţii.

ANEXE

Implementarea Strategiei Guvernului României de îmbunătăţire a situaţiei romilor în judeţul Mureş[39]

A. Administraţie şi dezvoltare comunitară

1. Organizarea la nivel local/judeţean a unor grupuri de lucru mixte alcătuite din reprezentanţi aleşi ai comunităţii respective, ai structurilor descentralizate ale administraţiei centrale, ai organizaţiilor neguvernamentale ale romilor şi ai minorităţii romilor, în vederea evaluării principalelor nevoi ale comunităţilor de romi şi aplicării programelor de sprijinire a acestora.

La nivelul judeţului Mureş, Grupul de lucru mixt s-a format din 5 romi (Nicolae Turcata - Prefectura Judeţului Mureş, Petre Zelariu - Partida Romilor, Francisc Demeter - Fundaţia Ion Budai Deleanu, Rudolf Moca - Casrom, Olga Markus - Inspectoratul Şcolar Judeţean Mureş) şi persoane din următoarele instituţii: Inspectoratul Şcolar Judeţean Mureş, Direcţia de Sănătate Publică Mureş, Inspectoratul Judeţean de Poliţie Mureş (2 persoane), Comandamentul Judeţean de Jandarmi, Consiliul Judeţean, Direcţia Generală de Muncă şi Solidaritate Socială Mureş, Agenţia Judeţeană pentru Ocuparea Forţei de Muncă Mureş, Direcţia Generală pentru Agricultură şi Industrie Alimentară Mureş, Direcţia Judeţeană pentru Cultură, Culte şi Patrimoniu Cultural Naţional Mureş.

Nu participă reprezentanţii aleşi ai comunităţii de romi.

La început, Grupul de lucru mixt s-a întrunit lunar, după care au fost preferate întîlnirile ocazionale sau cele punctuale centrate pe diferite probleme cu persoanele cu atribuţii în domeniu. La primele întîlniri, pentru a cunoaşte activitatea şi membrii Grupului de lucru mixt, au participat, pe rînd, liderii comunităţilor de romi din judeţ.

4. Înfiinţarea de structuri de implementare a strategiei la nivelul ministerelor, prefecturilor şi primăriilor.

În cadrul Prefecturii Judeţului Mureş există un Birou Judeţean pentru Romi, cu trei angajaţi, dintre care doar unul este rom. La nivelul unor primării există experţi romi: 2 la Tîrgu-Mureş, cîte unul la Sighişoara şi Tîrnăveni. Există interes pentru angajarea unor experţi romi în localităţile Luduş, Iernut şi Reghin, unde în momentul de faţă[40] se caută persoanele calificate care reprezintă comunitatea de romi.

5. Iniţierea şi desfăşurarea unor acţiuni de formare privind combaterea discriminării, la nivelul funcţionarilor publici din cadrul administraţiei publice centrale şi locale.

Nu există un program guvernamental în acest sens, doar organizaţiile neguvernamentale din judeţ desfăşoară astfel de activităţi.

6. Monitorizarea aplicării prevederilor OU 137/2000 şi sancţionarea funcţionarilor publici care au săvîrşit acte de discriminare a cetăţenilor.

Nu există o astfel de activitate în judeţul Mureş.

7. Condiţionarea recrutării şi promovării funcţionarilor publici în raport cu criteriul „nediscriminare" în raportarea cu celelalte persoane.

În afară de angajarea unor experţi romi (vezi pct. 4), nu există măsuri speciale pentru angajarea funcţionarilor romi.

8. Dezvoltarea colaborării dintre structurile administraţiei publice şi organizaţiile neguvernamentale ale romilor, pe bază de parteneriat; includerea liderilor comunităţilor de romi în procesul de luare a deciziilor administrative locale care afectează comunitatea de romi.

Există parteneriate între administraţiile publice locale şi organizaţii sau grupuri de iniţiativă ale romilor pentru realizarea unor proiecte punctuale.

În general, la nivelul administraţiilor locale, deciziile privind comunităţile de romi sînt luate după consultări cu liderii respectivelor comunităţi.

9. Implementarea unor programe de acţiune afirmativă a romilor în ceea ce priveşte angajarea în muncă în posturi din structurile administraţiei publice centrale şi locale.

Vezi pct. 4 şi 7.

B. Locuinţe

1. Rezolvarea problemelor legate de dreptul de proprietate asupra terenurilor şi locuinţelor deţinute de romi, a problemelor legate de aplicarea actelor normative privind constituirea sau reconstituirea dreptului de proprietate funciară, inclusiv prin promovarea unor iniţiative legislative în domeniu.

La nivelul judeţului Mureş, situaţia a fost soluţionată în mică parte, întrucît procedura de întabulare şi de obţinere a autorizaţiilor de construcţie necesită bani. Există interes din partea autorităţilor pentru soluţionarea problemei, dar nu există fonduri disponibile. Ar fi nevoie de promovarea unor iniţiative legislative în domeniu, pentru a le aplica pe plan local.

2. Conceperea şi implementarea unor programe de reabilitare a locuinţelor şi mediului înconjurător în zonele locuite de romi.

Conform evaluărilor, în judeţul Mureş ar fi nevoie de construirea a 2013 de case şi de reabilitarea a 3062 de case. Au fost construite sau reabilitate locuinţe într-un număr mai semnificativ în localităţile: Tîrgu-Mureş (30), Tîrnăveni (40), Luduş (20), Iernut (10), Miercurea Niraj (50), Sîntana (30), Mica (30).

3. Dezvoltarea unor programe de finanţare guvernamentală sau în parteneriat, pentru asigurarea condiţiilor minime de locuit în comunităţile de romi (energie electrică, apă potabilă, canalizare, gaz metan, salubrizare).

Pentru dezvoltarea infrastructurii în zonele locuite de romi au fost reabilitate două drumuri (Cuci, Fărăgău), s-a extins reţeaua electrică în unele zone (fără program special de finanţare guvernamentală), există proiecte depuse pentru asigurarea apei potabile în zone rurale.

4. Dezvoltarea programului de locuinţe sociale pentru familiile numeroase şi lipsite de mijloace de subzistenţă.

Nu s-a realizat în judeţul Mureş.

5. Implicarea directă a etnicilor romi în programele guvernamentale de construire şi reabilitare a locuinţelor.

Romii, ca beneficiari, au participat direct la lucrările de construcţie şi de reabilitare ale locuinţelor lor.

C. Securitate socială

1. Îmbunătăţirea accesului cetăţenilor români de etnie romă la serviciile publice.

În urma sesizărilor Biroului Judeţean pentru Romi, s-a îmbunătăţit accesul romilor la serviciile publice. Există încă reclamaţii din partea romilor, în principal împotriva unor funcţionari din primării, dar numărul lor a scăzut semnificativ în ultima perioadă de timp.

2. Conceperea şi implementarea unor programe specifice de formare şi reconversie profesională pentru romi.

Există cursuri de calificări şi recalificări organizate de Agenţia Judeţeană pentru Ocuparea Forţei de Muncă Mureş, ele sînt gratuite pentru persoanele cu o situaţie socială defavorizată. Întrucît Legea nr. 507/2002 privind organizarea şi desfăşurarea unor activităţi economice de către persoane fizice obligă aceste persoane să posede o calificare pentru desfăşurarea activităţilor economice, mulţi romi au participat la astfel de calificări.

3. Instruirea personalului din cadrul serviciilor de ocupare şi formare profesională, privind ocuparea pe piaţa muncii a persoanelor aparţinînd minorităţii romilor.

Deşi în cadrul Agenţiei Judeţene pentru Ocuparea Forţei de Muncă Mureş nu există un expert rom, nici o instruire a personalului privind ocuparea pe piaţa muncii a romilor, colaborarea şi parteneriatul dintre Biroul Judeţean pentru Romi şi Agenţie este foarte bună, expertiza în domeniu fiind asigurată de Birou.

4. Sprijinirea, în condiţiile legislaţiei în vigoare, a tinerilor absolvenţi romi pentru angajare şi monitorizarea evoluţiei profesionale a tinerilor romi cu studii superioare.

Anual se organizează bursa locurilor de muncă pentru romi. La a doua ediţie a bursei, organizată la 23 aprilie 2004 în 5 localităţi din judeţul Mureş, au fost oferite peste 200 de locuri de muncă. Din cele peste 300 de persoane interesate, 40 de persoane au fost angajate imediat (cu contract de muncă), alte 90 de persoane au fost selectate pentru o perioadă de probă. Au participat 15 firme din judeţ, oferind în primul rînd locuri de muncă pentru persoane necalificate — tîmplari, zidari etc (au existat şi locuri de muncă pentru persoane calificate, acestea însă nu au fost ocupate). Biroul Judeţean pentru Romi urmăreşte viitorul persoanelor angajate prin bursă.

Tinerii romi cu studii superioare sau cei care sînt la facultaţi sînt monitorizaţi atît de Biroul Judeţean pentru Romi cît şi de Partida Romilor, pentru a li se asigura un loc de muncă corespunzător.

5. Acordarea de subvenţii organizaţiilor neguvernamentale ale romilor care înfiinţează şi administrează unităţi de asistenţă socială.

Nu e cazul în judeţul Mureş.

6. Sporirea facilităţilor fiscale pentru persoanele juridice – cei care angajează persoane din familiile cu mai mulţi copii şi lipsite de mijloace de subzistenţă.

Se aplică prevederile Legii nr. 76/2002 privind sistemul asigurărilor pentru şomaj şi stimularea ocupării forţei de muncă şi a Legii nr. 116/2002 privind prevenirea şi combaterea marginalizării sociale.

7. Creşterea cuantumului ajutoarelor sociale pentru familiile cu mai mulţi copii şi lipsite de mijloace de subzistenţă.

Prevederile Legii nr. 416/2001 privind venitul minim garantat nu sînt aplicate în judeţ. În cursul anului 2003 s-a asigurat doar 35% din suma necesară pentru venitului minim garantat, pentru anul 2004 bugetul naţional asigură doar 17%. Vor exista rectificări bugetare, dar nu se preconizează depăşirea procentului din anul 2003. În aceste condiţii, cele 20.000 de persoane din judeţul Mureş ale căror solicitări au fost aprobate beneficiază de sume mult reduse faţă de prevederile legii.

D. Sănătate

1. Îmbunătăţirea accesului romilor la serviciile medicale publice preventive şi curative prin instituţionalizarea sistemului de mediatori sanitari, conceperea şi implementarea unor programe specifice de profilaxie şi tratament.

În judeţul Mureş există 6 mediatori sanitari romi (2 la Reghin, cîte unul la Tîrgu-Mureş, Tîrnăveni, Ideciu, Band) care au printre alte sarcini şi îmbunătăţirea accesului romilor la serviciile medicale publice preventive şi curative.

2. Formarea de mediatori sanitari, asistenţi medicali şi medici, din cadrul comunităţilor de romi.

În afară de cei 6 mediatori sanitari romi există şi asistenţi medicali romi (întrucît ei nu au fost promovaţi ca o măsură pozitivă, nu au fost implicaţi în mod direct în activitatea Biroului Judeţean pentru Romi). În momentul de faţă există 2 elevi la liceul sanitar din Tîrgu-Mureş (Grupul Şcolar „Gheorghe Marinescu"), unde se asigură anual două locuri la fiecare specializare, şi un student rom la Universitatea de Medicină şi Farmacie din Tîrgu-Mureş.

3. Identificarea soluţiilor pentru includerea romilor în sistemul asigurărilor de sănătate, înscrierea la medicul de familie, medicaţie compensată etc.

Problema a fost soluţionată la nivel naţional prin Legea nr. 416/2001 privind venitul minim garantat, prin care toate persoanele care au dreptul la venitul minim garantat au fost incluse în sistemul asigurărilor de sănătate şi beneficiază de medic de familie şi de medicaţie compensată.

4. Conceperea şi implementarea unor programe de informare sanitară, consultanţă medicală şi planning familial pentru femei, în comunităţile de romi, cu accent pe protecţia mamei şi copilului.

Realizat prin studenţi voluntari din cadrul Universităţii de Medicină şi Farmacie din Tîrgu-Mureş şi mediatorii sanitari.

5. Campanii de vaccinare în comunităţile de romi prin comisii mixte formate din cadre medicale locale şi de la nivelul DSP (Compartimentul Epidemiologie Boli Transmisibile) şi reprezentanţi ai comunităţilor de romi.

Realizat prin studenţi voluntari din cadrul Universităţii de Medicină şi Farmacie din Tîrgu-Mureş şi mediatorii sanitari.

6. Campanii de depistare TBC, infecţii HIV/SIDA, afecţiuni dermatologice, boli cu transmitere sexuală etc.

Realizat prin mediatorii sanitari.

7. Efectuarea unor studii epidemiologie privind starea de sănătate.

Nu există studii. Mediatorii sanitari monitorizează situaţia în comunităţi.

8. Creşterea numărului de cadre medicale provenite din etnici romi, prin alocarea de locuri speciale pentru studenţii romi în învăţământul medical de stat.

Vezi pct. 2.

E. Economie

1. Iniţierea şi derularea unor proiecte de formare sau reconversie profesională pentru romi.

Vezi lit. C, pct. 2

2. Asigurarea de facilităţi pentru exercitarea şi revalorizarea unor meserii tradiţionale, care răspund nevoilor existente pe piaţă.

În judeţul Mureş au fost derulate 4 proiecte, 2 în domeniul cărămidăriei, două în domeniul tîmplăriei.

3. Conceperea şi implementarea unor programe specifice de finanţare a unor activităţi generatoare de venit şi mici afaceri pentru familii şi comunităţi de romi, inclusiv pentru femeile rome.

În afară de proiectele menţionate la pct. 2, au fost elaborate alte proiecte, care aşteaptă să primească finanţare. Fondurile alocate în anii anteriori au fost foarte mici, însă în anul 2004 există fonduri mai mari la nivel naţional.

4. Reducerea ratei şomajului în rândul cetăţenilor români de etnie romă, prin crearea de facilităţi întreprinzătorilor care angajează romi şi combaterea oricăror forme de discriminare privind angajarea romilor.

Vezi lit. C, pct. 4.

5. Elaborarea unor programe destinate împroprietăririi şi stimulării activităţilor agricole pentru comunităţile de romi.

Nu există programe specifice; totuşi, la Apold s-a format o asociaţie agricolă a romilor. Romii care au terenuri agricole nu au cu ce lucra pămîntul.

6. Sprijinirea, în condiţiile legislaţiei în vigoare, a IMM-urilor aparţinînd persoanelor provenite din rîndul etniei romilor, prin sistemul de credite avantajoase.

Nu există măsuri pozitive pentru romi.

7. Includerea comunităţilor defavorizate de romi în zonele considerate defavorizate şi conceperea şi implementarea unor programe de redresare a acestora.

Nu există asemenea acţiuni în judeţul Mureş.

8. Încurajarea proiectelor de creare a locurilor de muncă pentru femeile de etnie romă.

Nu există măsuri speciale în judeţul Mureş.

F. Justiţie şi ordine publică

3. Soluţionarea cazurilor de apatridie ale romilor proveniţi din România.

Nu au fost cazuri în judeţul Mureş

4. Dezvoltarea, în colaborare cu organizaţiile de romi, a unor programe locale pentru procurarea documentelor de identitate pentru romii lipsiţi de mijloace de subzistenţă.

Primăriile au acordat subvenţii pentru obţinerea actelor de identitate, s-au eliberat cărţi provizorii pentru persoanele fără domiciliu, iar poliţia nu amendează persoanele fără acte de identitate pînă cînd programul nu este definitivat.

5. Derularea unor programe de informare a liderilor romi, conducerii instituţiilor publice şi a ONG pentru identificarea şi soluţionarea corectă a cazurilor de discriminare.

Biroul Judeţean pentru Romi a organizat 15 întîlniri cu poliţişti, primari şi lideri romi la care au fost discutate aspecte legate de fenomenul discriminării.

Programe de acest gen au fost derulate şi de organizaţii neguvernamentale.

6. Identificarea, prevenirea şi rezolvarea operativă a stărilor conflictuale susceptibile a genera violenţă familială, comunitară sau interetnică.

Biroul Judeţean pentru Romi obţine informaţii cu privire la situaţii conflictuale din judeţul Mureş de la liderii locali ai comunităţii, poliţie şi primării. În astfel de situaţii reprezentantul Biroului este cel care mediază conflictele.

7. Iniţierea unor programe de educaţie juridică şi prevenire a infracţionalităţii, în colaborare cu membrii etniei romilor.

Similar pct. 5.

8. Angajarea cetăţenilor de etnie romă în serviciile de ordine publică şi în forţele de poliţie şi jandarmerie.

Nu au fost angajaţi romi.

G. Protecţia copilului

1. Asigurarea participării nediscriminatorii a femeilor rome la programele de protecţie şi educaţie a copiilor.

Există institutori romi care participă la programele de protecţie şi educaţie a copiilor romi. Se doreşte crearea unui colegiu de institutori în judeţul Mureş.

2. Iniţierea unor programe de prevenire şi combatere a discriminării pentru copiii romi instituţionalizaţi precum şi pentru celelalte categorii de copii aflaţi în dificultate.

Nu există programe speciale. Nu s-a constatat de Biroul Judeţean pentru Romi un tratament diferenţiat al copiilor romi din instituţii faţă de copiii neromi. În marea lor majoritate, copiii instituţionalizaţi sînt de etnie romă.

3. Realizarea unui parteneriat între ONG-uri ale romilor şi structurile publice locale pentru protecţia copilului.

Nu există.

4. Angajarea de personal din rîndul etniei romilor în instituţiile de ocrotire a minorilor în care numărul copiilor instituţionalizaţi provine preponderent din familii de romi.

Există romi în cadrul instituţiilor de ocrotire a minorilor, dar nu există măsuri specifice pentru angajarea lor.

5. Îmbunătăţirea calităţii vieţii pentru copiii din familiile cu venituri scăzute şi asigurarea respectării drepturilor acestora.

Se aplică programele guvernamentale existente.

6. Conceperea şi implementarea unor programe de formare a mediatorilor sociali şi a formatorilor din rîndul tinerilor romi, pentru comunităţile de romi.

Nu există în judeţul Mureş.

8. Promovarea alternativelor de tip familial pentru copii instituţionalizaţi.

Există asistenţi maternali, dar foarte puţini din rîndul comunităţilor de romi, întrucît nu dispun de condiţii sociale cerute de lege.

9. Prevenirea abandonului, a abuzului şi a neglijării copilului, precum şi a tuturor fenomenelor care determină intrarea copilului în dificultate.

Sînt purtate discuţii cu membrii comunităţii, a scăzut numărul abandonurilor, dar nu există programe specifice de prevenire.

10. Analizarea fenomenului „copiii străzii" şi formularea unor proiecte naţionale şi locale de intervenţie socială.

Astfel de programe au fost desfăşurate de organizaţii neguvernamentale.

11. Sensibilizarea opiniei publice cu privire la drepturile copilului şi la problematica copilului şi a familiei în situaţie de risc sau dificultate.

Sporadic, prin mass-media.

H. Educaţie

2. Analiza posibilităţii de organizare a unor instituţii de învăţămînt primar, secundar şi profesional pentru romi (arte şi meserii, învăţămînt vocaţional, formare şi reconversie profesională, etc.).

Nu a fost cazul în judeţul Mureş.

8. Acordarea în continuare de facilităţi şi de locuri subvenţionate speciale pentru tinerii romi care doresc să urmeze colegii universitare şi facultăţi.

Se acordă locuri speciale pentru romi în cadrul liceelor şi facultăţilor. În judeţul Mureş învaţă 77 de liceeni romi pe aceste locuri speciale, iar 15 sînt studenţi la Universitatea „Petru Maior" din Tîrgu-Mureş (la specializări cum ar fi administraţie publică, management, contabilitate). Există un student rom şi la Universitatea de Medicină şi Farmacie, care a fost admis nu pe locurile speciale, ci pe locurile normale.

9. Obligativitatea unităţilor şcolare şi a inspectoratelor şcolare judeţene să organizeze în permanenţă cursuri de recuperare şcolară pentru romi, prin toate formele de învăţămînt aprobate, în raport de solicitările individuale şi ale organizaţiilor romilor din zona de responsabilitate.

Au fost îndeplinite toate cererile privind organizarea claselor de recuperare în judeţ, cu condiţia existenţei numărului minim de persoane interesate prevăzute de lege. Numărul claselor de recuperare variază între 10-15 în judeţ.

10. Atragerea tinerilor romi spre instituţiile de formare a funcţionarilor publici şi a personalului din instituţiile publice (facultăţi de asistenţă socială, administraţie publică, medicină, academii şi şcoli militare pentru formarea ofiţerilor şi subofiţerilor de poliţie, MApN, SRI etc.).

Vezi pct. 8.

11. Stimularea accesului la educaţie prin asigurarea unei mese gratuite pentru toţi elevii din ciclul primar şi secundar.

Se aplică programul guvernamental „Cornul şi laptele".

I. Cultură şi culte

1. Organizarea şi dezvoltarea unor reţele de valorificare a patrimoniului cultural al romilor inclusiv prin adaptarea meseriilor tradiţionale la piaţa modernă şi dezvoltarea unor reţele de desfacere.

Nu există reţele, doar iniţiative locale.

3. Conceperea şi implementarea unor programe de sprijinire a elitelor politice, culturale şi artistice provenite din rândul romilor, în scopul revigorării şi afirmării identităţii etniei romilor.

Nu există programe speciale.

4. Sprijinirea evenimentelor culturale cu specific inspirat din folclorul şi cultura romani.

Au fost sprijinite de Consiliul Judeţean şi de primării o serie de festivaluri folclorice cu specific romani, cît şi participarea ansamblurilor de romi la festivaluri.

5. Sprijinirea realizării unor canale de cultură şi informare pentru romi la nivel naţional (emisiuni TV, posturi de radio, publicaţii).

Există o emisiune la Radio Tîrgu-Mureş dedicată romilor; în momentul de faţă, prin crearea postului local al televiziunii naţionale, se doreşte realizarea unei emisiuni TV pentru şi despre romi. Cotidianul *24 ore mureşene* publică în mod regulat articole scrise de un reprezentant al comunităţii de romi.

6. Fondarea unui ansamblu artistic muzical precum şi a unui teatru al romilor, în care să fie reprezentate atât traduceri ale pieselor aparţinând culturii universale, cât şi creaţii în limba romani.

Există mai multe ansambluri folclorice rome în judeţ.

7. Înfiinţarea unui muzeu al culturii şi civilizaţiei romilor.

Nu există la nivelul judeţului Mureş. La Muzeul de Etnografie din Tîrgu-Mureş nu este prezentată cultura romilor.

8. Finanţarea proiectelor de cercetare multiculturală.

Nu există.

9. Conceperea şi implementarea unor programe educaţionale interculturale pentru copii şi tineri.

Programe desfăşurate de organizaţii neguvernamentale.

10. Finanţarea unor premii anuale pentru creaţia artistică în domeniul culturii romilor.

Nu există în judeţul Mureş.

J. Comunicare şi participare civică

5. Desfăşurarea de programe de informare şi educare civică a etnicilor romi.

Programe desfăşurate de organizaţii neguvernamentale.

6. Mediatizarea cazurilor de discriminare a romilor.

Realizată de organizaţii neguvernamentale.

7. Încurajarea mass-media să prezinte starea şi nevoile romilor în domeniile: educaţie, asistenţă medico-sanitară, legalitate, cultură, habitat într-o manieră realistă şi lipsită de prejudecăţi.

Au existat discuţii cu reprezentanţii mass-mediei locale.

8. Conceperea şi implementarea unor programe de sprijinire a dezvoltării societăţii civile a romilor, în scopul prevenirii şi combaterii discriminării etnicilor romi.

Nu există în judeţul Mureş.

9. Organizarea şi dezvoltarea unor programe de informare şi educare interculturală a majorităţii, cu participarea etnicilor romi.

Programe desfăşurate de organizaţii neguvernamentale.

10. Participarea liderilor romi la procesul de luare a deciziilor politice, cu impact asupra vieţii economice şi sociale a comunităţilor de romi.

Vezi lit. A, pct. 1, 4 şi 8, lit. C pct. 2.

11. Popularizarea exemplelor de succes în rezolvarea problemelor comunităţilor de romi.

Sporadic, cu sprijinul presei locale.

12. Evaluarea şi mediatizarea periodică a stării sociale a comunităţilor de romi din România.

Există o evaluare anuală la nivelul Prefecturii Judeţului Mureş, care nu se mediatizează.

Situaţia comunităţilor de romi din Tîrgu-Mureş

1. În Valea Rece locuiesc 250 familii, 1400 de persoane. Deşi romii trăiesc în această zonă de mai bine de 100 de ani, în cărţile funciare terenul figurează ca păşune.

Casele sînt construite fără autorizaţii, în general din cărămidă nearsă. Nu există canalizare; Primăria a realizat două cişmele (cîte una la fiecare capăt de stradă, de unde, ulterior, va putea porni reţeaua de apă potabilă pentru comunitate). Electricitatea şi gazele naturale au fost introduse în casele care au putut suporta cheltuielile.

Cu sprijinul Poliţiei şi Primăriei, locatarii din Valea Rece au putut obţine acte de identitate (provizorii).

Copiii cu vîrsta între 7-14 ani sînt şcolarizaţi în procent de 90%, la Şcoala Specială nr. 1 şi şcolile generale nr. 10 şi 18. Cei care se înscriu la Şcoala Generală nr. 17 întîmpină dificultăţi, sînt jigniţi, prin urmare după o perioadă scurtă se înscriu la alte şcoli. Şcoala Specială nr. 1 (pentru persoane cu handicap psihic) este preferată de 60% din părinţi, întrucît aici se învaţă mai uşor şi se acordă o masă gratuită. Conform chestionarelor, 15% din adulţi nu au nici o educaţie, 20% au între 2-4 clase, 45% între 6-8 clase şi 20% 9-12 clase.

95% din populaţia adultă nu are loc de muncă. Pînă în anul 2000, mulţi romi din Valea Rece lucrau în salubritate, cînd Primăria municipiului Tîrgu-Mureş a decis să ofere această muncă deţinuţilor din Penitenciarul Tîrgu-Mureş. Această decizie a afectat în mod serios comunitatea. În prezent, aproximativ 400 de persoane primesc ajutor social din partea Primăriei. 65% din populaţia adultă chestionată a declarat că dispunea de loc de muncă înainte de 1989 (o persoană şi-a pierdut locul de muncă după 20 de ani de lucru, în 1997), 15% nu a fost niciodată angajată.

40% din populaţia adultă a declarat că în ultima perioadă de timp nu a fost la nici o autoritate publică. Doar 10% au avut experienţe pozitive în contact cu autorităţile, 25% a avut şi experienţe pozitive, şi experienţe negative, 25% doar experienţe negative. Peste jumătate din persoanele care au fost la autorităţi au declarat că au fost discriminate. Cu ocazia interviurilor, au afirmat că maşina Salvării, dacă este chemată, intră în zonă, dar taximetriştii se opresc la limita ei. În barurile şi celelalte locuri publice din zonă romii sînt serviţi. Asistenţa medicală este asigurată, iar cînd sînt spitalizaţi, nu întîmpină probleme de discriminare.

Poliţia a efectuat în mod repetat — aproape lunar — razii în comunitate, pînă la semnarea unui protocol între liderul comunităţii, poliţie şi jandarmerie, prin care liderul se obligă să raporteze acestor instituţii orice eveniment din comunitate.

2. Cartierul Rovinari s-a format pentru romii care au fost aduşi în Tîrgu-Mureş în anii '60 să lucreze în fabrici. În momentul de faţă 22 de familii (90 persoane) locuiesc în mod legal în apartamentele din blocuri, 50 de familii fără forme legale (de 10-20 de ani).

Datorită faptului că majoritatea familiilor nu au putut plăti întreţinerea, s-a întrerupt pentru toată lumea asigurarea curentului electric, gazului natural, încălzirii centrale, apei calde.

La fel ca cei din Valea Rece, mulţi dintre romi au lucrat, înainte de 2000, în salubritate. Acum marea lor majoritate sînt şomeri, neavînd nici un venit.

În momentul de faţă Primăria doreşte renovarea blocurilor, oferind celor din Rovinari 30 de apartamente cu o singură cameră (indiferent cîte camere au în momentul de faţă sau cît de mare este familia), cu baie şi bucătărie comună.

3. Romii din Strada Dealului s-au mutat în zonă în cursul anilor '60, pentru a fi aproape de locurile lor de muncă: fabrica de cărămidă şi fabrica de conserve. Pe acest teren, care în cărţile funciare figurează ca păşune, trăiesc 60 de familii.

Casele sînt construite fără autorizaţii. Nu există canalizare (aceasta se opreşte acolo unde începe zona locuită de romi), doar o cişmea, din care vara de multe ori nu curge apă. Drumul de acces a fost recent reparat, la fel de recent s-a introdus electricitatea şi s-a pus un telefon public în comunitate. Problemele comunităţii sînt soluţionate de lider, care găseşte o bună înţelegere din partea autorităţilor, în special a Primăriei. Din acest motiv, ceilalţi membri ai comunităţii nu au experienţe cu autorităţile.

Cu sprijinul Poliţiei şi Primăriei, locatarii din Strada Dealului au putut obţine acte de identitate (provizorii).

Copiii învaţă la Şcoala Generală nr. 1, Centrul Rozmarin şi Şcoala Specială nr. 1 (aproximativ 15%, mult mai puţini decît dintre copiii din Valea Rece, întrucît această şcoală este la distanţă mare de comunitate). Nivelul şcolarizării este foarte redus (sînt înscrişi 40% din copiii de vîrstă şcolară). Părinţii nu au reclamat discriminări din partea cadrelor didactice. Conform chestionarelor, din populaţia adultă 43% sînt fără educaţie, 14% au terminat 4-5 clase, 28% 8 clase, 14% 10-11 clase.

Aproape jumătate din persoanele adulte sînt pensionari (există un număr foarte mare de pensionaţi din cauză de boală). Doar trei persoane au locuri de muncă. Pînă în anul 1992, aproape toţi bărbaţii aveau loc de muncă, însă 86% din femei nu au lucrat niciodată.

Cu ocazia interviurilor, romii din Strada Dealului au afirmat că maşina Salvării, dacă este chemată, intră în zonă. La fel şi taxiurile. În unele baruri şi alte locuri publice din zonă romii nu sînt serviţi. Asistenţa medicală este asigurată, iar cînd sînt spitalizaţi, nu întîmpină probleme de discriminare. Mulţi au însă experienţe negative privind relaţia cu organele de cercetare penală, care, în anchete, aplică rele tratamente pentru a convinge învinuiţii să declare comiterea faptelor pentru care sînt acuzaţi.

Poliţia a efectuat în mod repetat razii în comunitate, aplicînd amenzi pentru lipsa actelor de identitate, pînă la semnarea unui protocol între liderul comunităţii, poliţie şi jandarmerie, prin care liderul se obligă să raporteze acestor instituţii orice eveniment din comunitate.

4. Aproximativ 60 de familii trăiesc în Strada Călăraşilor şi Strada Revoluţiei, în zona centrală a municipiului Tîrgu-Mureş, în case retrocedate foştilor proprietari. Contractele lor de chirie expiră în 2-3 ani, după care, în lipsa unor locuinţe sociale, nu vor avea unde să se mute.

Lista documentelor internaţionale în domeniu

Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, adoptată de Consiliul Europei la 4 noiembrie 1950, ratificată de România prin **Legea nr. 30 din 18 mai 1994**, publicată în ***Monitorul Oficial nr. 135 din 31 mai 1994*** (art. 5, 6, 9, 14, Protocolul nr. 12[41])

Convenţia privind lupta împotriva discriminării în domeniul învăţământului, adoptată de Conferinţa generală a UNESCO la 14 decembrie 1960, ratificată de România prin **Decretul nr. 149 din 2 aprilie 1964**

Convenţia internaţională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 21 decembrie 1965, România a aderat la Convenţie prin **Decretul nr. 345 din 14 iulie 1970**

Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, adoptat de Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966, ratificat de România prin **Decretul nr. 212 din 31 octombrie 1974** (art. 2, 14, 20, 24, 25, 26, 27)

Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale, adoptat de Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966, ratificat de România prin **Decretul nr. 212 din 31 octombrie 1974** (art. 2, 13)

Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare, adoptată de Consiliul Europei la 5 noiembrie 1992[42]

Declaraţia cu privire la drepturile persoanelor aparţinînd minorităţilor naţionale, etnice, religioase şi lingvistice, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 18 decembrie 1992[43]

Recomandarea nr. 1134 cu privire la drepturile minorităţilor, adoptată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei la 1 octombrie 1990

Recomandarea 1177 cu privire la drepturile minorităţilor, adoptată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei la 5 februarie 1992

Recomandarea 1201 cu privire la un protocol adiţional la Convenţia europeană a drepturilor omului privind drepturile minorităţilor, adoptată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei la 1 februarie 1993

Recomandarea 1203 referitoare la romii din Europa, adoptată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei la 2 februarie 1993

Recomandarea nr. 1 privind combaterea rasismului, xenofobiei, antisemitismului şi intoleranţei, adoptată de Comisia Europeană Împotriva Rasismului şi Intoleranţei la 4 octombrie 1996

Recomandarea nr. 2 privind instituţii speciale pentru combaterea rasismului, xenofobiei, antisemitismului şi intoleranţei la nivele naţionale, adoptată de Comisia Europeană Împotriva Rasismului şi Intoleranţei la 13 iunie 1997

Recomandarea nr. 3 privind combaterea rasismului şi intoleranţei împotriva romilor, adoptată de Comisia Europeană Împotriva Rasismului şi Intoleranţei la 6 martie 1998

Recomandarea nr. 4 privind cercetări naţionale asupra experienţelor şi perceperea discriminării şi rasismului din punctul de vedere al victimelor, adoptată de Comisia Europeană Împotriva Rasismului şi Intoleranţei la 6 martie 1998

Recomandarea nr. 5 privind combaterea intoleranţei şi discriminării împotriva musulmanilor, adoptată de Comisia Europeană Împotriva Rasismului şi Intoleranţei la 27 aprilie 1998

Recomandarea nr. 6 privind combaterea materialelor rasiste, xenofobe şi antisemite prin internet, adoptată de Comisia Europeană Împotriva Rasismului şi Intoleranţei la 15 decembrie 2000

Recomandarea nr. 7 privind legislaţia naţională pentru combaterea rasismului şi discriminării rasiale, adoptată de Comisia Europeană Împotriva Rasismului şi Intoleranţei la 13 decembrie 2002

Recomandarea nr. 8 privind combaterea rasismului în lupta împotriva terorismului, adoptată de Comisia Europeană Împotriva Rasismului şi Intoleranţei la 17 martie 2004

Recomandarea nr. 9 privind lupta împotriva antisemitismului, adoptată de Comisia Europeană Împotriva Rasismului şi Intoleranţei la 25 iunie 2004

Directiva nr. 2000/43/CE privind implementarea principiului tratamentului egal acordat persoanelor indiferent de originea lor rasială sau etnică, adoptată de Consiliul Uniunii Europene, 29 iunie 2000

Directiva nr. 2000/78/EC privind cadrul general al tratamentului egal în angajare şi muncă, adoptată de Consiliul Uniunii Europene, 27 noiembrie 2000

Lista legislației interne în domeniu

Constituția României, publicată în ***Monitorul Oficial nr. 767 din 31 octombrie 2003*** (art. 4, 6, 16, 18, 23, 30, 32, 33, 44, 59, 62, 120, 128)

Codul penal al României, cu multiple modificări și publicări în ***Monitorul Oficial*** (art. 247, 317)

Codul de procedură penală a României, cu multiple modificări și publicări în ***Monitorul Oficial*** (art. 7, 8)

Legea cetățeniei române nr. 21/1991, modificată și completată prin **Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 43 din 29 mai 2003**, publicată în *Monitorul Oficial nr. 44 din 6 martie 1991* și *Monitorul Oficial nr. 721 din 15 octombrie 2003*

Legea învățământului nr. 84 din 24 iulie 1995, modificată prin **Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 36/1997 pentru modificarea și completarea Legii învățământului nr. 84/1995** și prin **Legea nr. 151 din 30 iulie 1999 privind aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 36/1997 pentru modificarea și completarea Legii învățământului nr. 84/1995**, republicată în ***Monitorul Oficial nr. 606 din 10 decembrie 1999***, modificată prin **Legea nr. 268 din 13 iunie 2003 pentru modificarea și completarea Legii învățământului nr. 84/1995**, publicată în ***Monitorul Oficial nr. 430 din 19 iunie 2003*** (art. 5, 8, 9, 12, 22, 25, 26, 41, 118-126, 143, 154, 180)

Legea nr.105/1996 privind evidența populației și cartea de identitate, publicat în *Monitorul Oficial nr. 237 din 30 septembrie 1996*

Legea nr. 178/1997 pentru aprobarea și plata interpreților și traducătorilor folosiți de organele de urmărire penală, de instanțele judecătorești, de birourile notarilor publici, de avocați și de Ministerul Justiției, publicată în ***Monitorul Oficial nr. 305 din 10 noiembrie 1997***

Legea nr. 188 din 8 decembrie 1999 privind statutul funcționarilor publici, publicată în ***Monitorul Oficial nr. 600 din 8 decembrie 1999*** (art. 99)

Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 94 din 29 iunie 2000 privind retrocedarea unor bunuri imobile care au aparținut cultelor religioase din România, publicată în ***Monitorul Oficial nr. 308 din 4 iulie 2000***

Legea nr. 148 din 26 iulie 2000 privind publicitatea, publicată în ***Monitorul Oficial nr. 359 din 2 august 2000*** (art. 6)

Ordonanța de urgență nr. 94 din 29 iunie 2000 privind retrocedarea unor bunuri imobile care au aparținut cultelor religioase din România, publicată în *Monitorul Oficial nr. 308 din 4 iulie 2000*, modificată și aprobată prin **Legea 94/2000**

Ordonanța nr. 137 din 31 august 2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, modificată prin **Legea nr. 48 din 16 ianuarie 2002 pentru aprobarea Ordonanței Guvernului nr. 137/2000**, modificată prin **Ordonanța 77 din 28 august 2003 pentru modificarea și completarea Ordonanței Guvernului nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare**, publicate în ***Monitorul Oficial nr. 431 din 2 septembrie 2000***, ***Monitorul Oficial nr. 69 din 30 ianuarie 2002***, ***Monitorul Oficial nr. 619 din 30 august 2003***

Legea nr. 215 din 23 aprilie 2001 privind administrația publică locală, publicată în ***Monitorul Oficial nr. 204 din 23 aprilie 2001*** (art. 17, 40, 43, 51, 90, 106)

Legea nr. 416 din 18 iulie 2001 privind venitul minim garantat, publicată în ***Monitorul Oficial nr. 401 din 20 iulie 2001***

Ordonanța de urgență nr. 31 din 13 martie 2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii, publicată în ***Monitorul Oficial, nr. 214 din 28 martie 2002***

Legea nr. 504 din 11 iulie 2002, Legea audiovizualului, publicată în *Monitorul Oficial nr. 534 din 22 iulie 2002*

Legea nr. 612 din 13 noiembrie 2002 pentru formularea unei declarații privind recunoașterea de către România a competenței Comitetului pentru Eliminarea Discriminării Rasiale, în conformitate cu art. 14 din Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, adoptată de Adunarea generală a Organizației Națiunilor Unite la New York la 21 decembrie 1965, publicată în ***Monitorul Oficial nr. 851 din 26 noiembrie 2002***

Strategia Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor aprobată prin **Hotărîrea de Guvern 430 din 24 aprilie 2001**, publicată în ***Monitorul Oficial nr. 252 din 16 mai 2001***

Note:

1. Adoptată de Adunarea Generală a ONU la 21 decembrie 1965. România a aderat la Convenţie prin Decretul nr. 345 din 14 iulie 1970 publicat în *Buletinul Oficial nr. 92 din 27 iulie 1970*.

2. În continuare *Directiva 43/2000*.

3. Publicat în *Monitorul Oficial nr. 431 din 2 septembrie 2000*, modificat prin Legea 48/2002 pentru aprobarea Ordonanţei Guvernului nr. 137/2000 publicat în Monitorul Oficial nr. 69 din 30 ianuarie 2002 şi Ordonanţa 77 din 28 august 2003 pentru modificarea şi completarea Ordonanţei Guvernului nr. 137/2000 privind prevenirea şi sancţionarea tuturor formelor de discriminare, publicat în *Monitorul Oficial nr. 619 din 30 august 2003*.

4. Aceste domenii sînt prevăzute în *Identificarea şi dezvoltarea politicilor şi normelor juridice pentru combaterea discriminării*, elaborată de Lanna Hollo, consultantă pentru Consiliul Europei, în cadrul proiectului *Non-discrimination Review*.

5. Chestionarele în cauză au fost aplicate în judeţul Mureş.

6. La examenul de capacitate din cele patru probe la care sînt supuşi cei care învaţă într-o altă limbă decît cea română, două sînt în această limbă. În afară de materia Limba şi literatura română (care se cere la acelaşi nivel pentru copiii maghiari şi germani ca şi în cazul elevilor români), şi pentru materiile la alegere dintre Istoria românilor şi Geografia României.

7. Şcolile monolingve sînt în proporţie de 64,3% române, 35,7% maghiare, cele bilingve 97,9% româno-maghiare, 2,1% româno-germane.

8. Adriana Cercel: Directorii maghiari acuză ISJ Mureş de discriminare, *România liberă*, 4 octombrie 2004.

9. O astfel de situaţie a apărut în localitatea Ungheni din judeţul Mureş, unde au fost formate clase aproape în exclusivitate din copii români şi clase aproape în exclusivitate din copii romi. Comunitatea romilor a considerat că se aplică o discriminare, conducerea şcolii a afirmat că elevii au fost separaţi nu pe criteriul etnic (dovadă că în clasele „de romi" erau 2-3 români, iar în clasele „de români" 2-3 romi), ci pe baza rezultatelor anterioare. Acest lucru însă nu s-a confirmat, romii din clasele „de români" avînd rezultate anterioare mai slabe decît mulţi romi din clasele „de romi". La întrebarea legată de motivul pentru care romii cu rezultate bune la învăţătură au fost separaţi de colegii lor români cu rezultate similare nu s-a primit un răspuns clar.

10. În anul şcolar anterior numărul liceenilor romi a fost de 28.

11. „Cea mai importantă constatare a călătorului francez [în Transilvania secolului al XVIII-lea] era aceea că românii locuiesc din vremuri imemorabile pe văile adînci ale rîurilor din acea parte a ţării, adică DINTOTDEAUNA!." Maria Ochescu, Sorin Oane: *Istoria românilor, caietul elevului, clasa a IV-a*, Editura Teora, 1998.

12. Cleopatra Mihăilescu, Tudora Piţilă: *Istorie, suport didactic, clasa a IV-a*, Editura Aramis, 2003.

13. Maria Ochescu, Sorin Oane: *Istoria românilor, caietul elevului, clasa a IV-a*, Editura Teora, 1998. Mai multe manuale şcolare subliniază caracterul primitiv al hunilor (de exemplu, Liuba Gheorghiţă, Sorin Oane: *Istoria universală antică şi medievală pînă la anul 1000, manual pentru clasa a V-a*, Editura Teora), pornind de la falsa ipoteză istorică conform căreia maghiarii ar fi descendenţii hunilor. Termenii în care sînt descrise năvălirile tătarilor sînt mai puţin ofensatori decît cei folosiţi cu referire la huni. Toate manualele prezintă exclusiv descrierea romană a hunilor, nu şi ale altor popoare migratoare cum ar fi vandalii, spre exemplu.

14. Magda Stan, Cristian Vornicu: *Istorie, manual preparator, clasele V-VIII*, Editura Niculescu, 2001, realizat pe baza tuturor manualelor alternative ale ciclului gimnazial.

15. În ambele cazuri numele conducătorilor apar românizate (Anton cel Mare din Buda şi Gheorghe Doja), în cazul ultimului condamnarea lui la moarte fiind considerată un simbol al cruzimii maghiarilor faţă de români. Acest simbol şi-ar pierde efectul dacă elevii ar afla adevărul istoric.

16. Magda Stan, Cristian Vornicu: *Istorie, manual preparator, clasele V-VIII*, Editura Niculescu, 2001.

17. Acest termen nu apare în curriculumul şcolar.

18. Maria Ochescu, Sorin Oane: *Istoria românilor, caietul elevului, clasa a IV-a*, Editura Teora, 1998.

19. Magda Stan, Cristian Vornicu: *Istorie, manual preparator, clasele V-VIII*, Editura Niculescu, 2001.

20. În cursul anului 2003 au fost organizate şi alte trei burse ale locurilor de muncă, pentru diferite categorii defavorizate (altele decît romi), la care au participat 400 de firme.

21. AJOFM a purtat discuţii cu liderul comunităţii de romi din judeţul Satu Mare şi cu reprezentanţii comunităţilor din Ardud şi Viile Satu Mare.

22. Chiar şi în subramura de cercetare ştiinţifică şi dezvoltare tehnologică sau în învăţămîntul superior şi postuniversitar procentul romilor este mai mare (0,11% respectiv 0,22%) decît în ramura finanţe, bănci, asigurări, ceea ce arată că în afara lipsei educaţiei adecvate funcţionează şi alte criterii de selecţie.

23. Numărul populaţiei active evreieşti fiind foarte redus (2.089), datele statistice sînt irelevante.

24. Condiţiile de locuit depind de mai mulţi factori cum ar fi: mediul de viaţă (rural/urban), numărul membrilor de familie, vîrsta medie a comunităţii, sărăcia.

25. Datorită acestui principiu, toate facilităţile din domeniul sanitar şi social (nu demult şi educaţional) sînt acordate pe criteriul domiciliului.

26. Autorităţile afirmă că nu există date statistice bazate pe apartenenţa etnică a angajaţilor parchetelor sau a instanţelor.

27. Vezi *Altera 22/23*, Inscripționarea bilingvă a străzilor din Tîrgu-Mureș.

28. Este nevoie de studii mai aprofundate în mai multe penitenciare pentru a evidenția cu siguranță aceste efecte.

29. Pentru a aprecia diferențele, se observă că romii au fost condamnați mai sever pentru furt simplu decît neromii pentru furt calificat.

30. Recidiva nu poate fi o cauză a condamnărilor mai severe, întrucît la furt calificat procentul celor cu recidivă între români și romi este aproape egal.

31. Din cele 12 cazuri reclamate de rudele victimei ca fiind nesoluționate, într-unul singur victima nu a fost romă. În cele din urmă, în acest caz s-a obținut condamnarea șoferului, în celelalte nu.

32. Cu modificările ulterioare.

33. La alegerile locale din iunie 2004, în județul Mureș, au participat următoarele organizații ale minorităților naționale: Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (43 candidați pentru Consiliul Județean, 1.077 pentru consilii locale, 57 pentru primari), Partida Romilor Social Democrată din România (118 canidați pentru Consiliul Județean, 869 pentru consilii locale, 222 pentru primari), Forumul Democrat al Germanilor din România (10 candidați pentru consilii locale), Uniunea Culturală a Rutenilor din România (1 candidat pentru consiliul județean și 1 candidat pentru consilii locale).

34. Organizațiile altor minorități care au primit voturi: Uniunea Bulgară din Banat - România 972 (0,31%), Liga Albanezilor din România 970 (0,31%), Uniunea Culturală a Rutenilor din România 484 (0,15%), Comunitatea Italiană din România - Trei Ierarhi 475 (0,15%), Uniunea Culturală a Albanezilor din România 192 (0,06%).

35. Doar 53% din angajați știau că la Primăria Municipiului Tîrgu-Mureș există experți romi. În mod interesant, la Consiliul Județean Mureș, unde nu există experți romi, 20% din funcționari au crezut că există, ceea ce arată că aproximativ o treime din funcționari știu concret de existența acestor experți.

36. Postul emite 18 ore pe zi, 126 ore pe săptămînă.

37. „Pentru elevi, alături de procesul cunoașterii sistematice dobîndite în școală, patriotismul primește noi dimensiuni. Din copilărie, ei percep că țara sîntem noi toți, pămîntul pe care-l muncim, că ea se servește cu muncă cinstită și la nevoie cu jertfă." *Revista Muzeelor* nr. 4-6/2000, articol semnat de directoarea Muzeului Etnografic din Tîrgu-Mureș. Prin modul în care muzeul prezintă exponatele, prin „noi toți" se poate înțelege în exclusivitate comunitatea românească.

38. Este interesant faptul că la exponatele din Oaș, Ugocea, Codru nu apare inscripția „port românesc din ...", acest lucru fiind considerat a fi „subînțeles".

39. Au fost excluse punctele care depind în totalitate de luarea unor măsuri pe plan național.

40. Mai, 2004.

41. Protocolul nr. 12 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților omului a fost semnat dar nu a fost ratificat de România.

42. Semnată dar neratificată de România.

43. Documentul a fost adoptat de Adunarea Generală a ONU, nu necesită semnare sau ratificare.